

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Analýza postojů k socioekonomickým dopadům rozvodu
z hlediska genderu

Markéta Zumrová

Vedoucí práce: Ing. Inna Čábelková, Ph.D.

Praha 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze

..... podpis

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala paní Ing. Inně Čábelkové, Ph.D., jakožto vedoucí této práce, která mi poskytla množství cenných rad a trpělivosti, které mi byly v procesu psaní velkou oporou.

Obsah

1. ÚVOD.....	1
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	3
2.1 <i>Manželství</i>	3
2.1.1 Změny v manželském chování.....	4
2.1.2 Zánik manželství.....	6
2.2 <i>Rozvod</i>	6
2.2.1 Rozvodovost.....	6
2.2.1.1 Měření míry rozvodovosti	6
2.2.1.2 Česká rozvodová statistika	7
2.2.2 Typy rozvodů podle české legislativy.....	10
2.3 <i>Socioekonomické faktory ovlivňující rozvodovost</i>	11
2.4 <i>Dopady rozvodů</i>	13
2.4.1 Dopady rozvodů na muže	18
2.4.2 Dopady rozvodů na ženy.....	21
2.4.3 Stigma	24
2.4.3.1 Stigmatizace v České republice.....	27
3. EMPIRICKÁ ČÁST.....	29
3.1 <i>Cíl práce</i>	29
3.2 <i>Data</i>	29
3.3 <i>Hypotéza</i>	30
3.4 <i>Výběr indikátorů</i>	31
3.5 <i>Metoda</i>	32
3.6 <i>Popis dat</i>	34
3.7 <i>Výsledky ordinální regresní analýzy</i>	39
3.8 <i>Etické otázky</i>	45
4. ZÁVĚR.....	46
5. ZDROJE	48

1. Úvod

Česká společnost se postupně mění a postoje k rozvodům se liberalizují. Podle ČSÚ (2006) známky liberalizace rozvodů najdeme např: „v postupných úpravách rozvodové legislativy (zrušení principu viny při rozvodu či zrušení předběžného řízení o smíření manželů), sekularizaci společnosti a tím také větší toleranci společnosti k rozvodům, nízkém sňatkovém věku nebo častým sňatkům „vynucených“ těhotenstvím partnerky“ (ČSÚ, 2006).

V rámci liberalizace legislativy rozvodů měl významný vliv komunismus, za kterého se koncem 60. let 19. století zavedla aplikace nesporného rozvodu¹, dále se v Čechách setkáme s vysokou mírou sekularizace (ČSÚ eviduje v roce 2011 v České republice pouze 20,6 % obyvatel, kteří se hlásí k víře (ČSÚ, 2004)) a významná je například i vzrůstající participace žen na trhu práce a tím snižující se riziko existenčního ohrožení v případě rozvodu.

Všechny tyto změny vedly k tomu, že se z rozvodu v Čechách stala téměř běžná situace, protože rozvodem končí každé třetí manželství a ve velkých městech pak každé druhé (Špatenková, 2006). V roce 2017 můžeme hovořit o rozvodovosti rovnající se 47 % (ČSÚ, 2018). Při takto vysokém čísle se dá říci, že pro nás rozvod není pouhým pojmem, ale realitou, se kterou se v životě setká téměř polovina sezdaných Čechů. Podle Amata (2000) je nárůst rozvodovosti ve 20. století pravděpodobně nejdramatičtější změnou v rodinném životě a zároveň s sebou přinesla nejrozsáhlejší důsledky (Amato, 2000).

Rozvod jako samotný neexistuje jako izolovaná událost, ale je východiskem mnoha porozvodových procesů, které se odehrávají uvnitř samotných jedinců, ale i v jejich okolí či sociálních sítích. Jeho dopady můžeme sledovat v oblasti blahobytu (Amato, 2000), ekonomické (Braver, 1999; Šatava & Jánský, 2015), sociální (McDermott, Fowler, & Christakis, 2009; Uunk, 2004) ale i v oblasti vlivu na děti (Miller & Davis, 1997; Rossi & Rossi, 1990). V sociální oblasti se můžeme například setkat s relativní mírou stigmatizace. Stigmatizace rozvedených v Čechách se stala sporným tématem a v literatuře najdeme protichůdné názory, a to buď že spojitost již neexistuje (Špatenková, 2006), nebo že je stále relevantní (Dudová & Hastrmanová, 2007; Koželová, 2012).

¹ V tomto typu se rozvrat, který vedl až k podání žádosti o rozvod, nezjišťuje. Základní podmínkou je, aby se jeden z manželů připojil k návrhu na rozvod manželství, který podal manžel druhý. Soud v takovém případě manželství rozvede bez příčiny rozvratu manželství.

Dopady rozvodů se dají dále porovnávat z hlediska ovlivňujících faktorů. Ovlivňovat je může například gender, etnicita, životní cyklus, sociální podpora a sociální síť, podoba vztahu s bývalým partnerem a institucionální opatření daných zemí (Uunk, 2004). Jedním z nejvíce diskutovaných faktorů z výše uvedených se stal gender. Rozdíl v dopadech rozvodů na ženy a muže je téměř nezpochybnitelný a jistí ho pevný základ empirických výzkumů (Fučík, 2016; Braver, 1999; Šatava & Jánský, 2015; Leopold, 2018). Z výsledků dílčích studií můžeme zjistit například velmi čteně zmiňovanou nerovnost v ekonomických důsledcích pro ženy po rozvodu (zejména mají-li v péči děti) (Kalmijn, 2005), nebo mužskou náchylnost k pocíťování porozvodové sociální a emoční osamělosti (Dykstra & Fokemma, 2007).

V mé práci se chci především zabývat otázkou, jak v České republice muži a ženy hodnotí postavení rozvedených lidí obecně a dále postavení rozvedených mužů a žen zvlášť. Vzhledem k rozmanitým a rozdílným dopadům rozvodu na muže a ženy se domnívám, že se mezi jejich postoji v mé analýze prokáží rozdíly. Pokud se tak stane, chtěla bych se dále zaměřit na ostatní faktory, které mají potenciál k ovlivnění těchto postojů. Odpovědi na své otázky budu hledat za pomoci využití sekundární analýzy již sesbíraných dat centrem pro výzkum veřejného mínění sociologického ústavu Akademie věd z roku 2017 (Český sociálněvědní datový archiv, 2017).

2. Teoretická část

2.1 Manželství

V zákoně je manželství definováno jako trvalý svazek muže a ženy a vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen „snoubenci“), že spolu vstupují do manželství. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.

Podle Vágnerové (1999) můžeme manželství chápat ve třech různých kontextech:

1. sociálně (představuje malou sociální skupinu, která spojuje dvě dosud cizí rodiny novým vztahem příbuzenství). Ve stejném kontextu definuje manželství i Giddens (2013), který uvádí, že manželství je společensky uznaný a schválený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci. „Když se dva lidé vezmou, stávají se příbuznými“ (Giddens, 2013, str. 309).,
2. psychologicky (muž i žena si uvědomují svou příslušnost k tomuto manželství, v němž získali určité role a zvolili si určitý životní styl, pro jejich vztah je typický určitý styl komunikace, normy, hodnoty a strategie řešení konfliktů)
3. fyzicky (manželství má vymezen určitý prostor a čas, manželé spolu sdílejí společné teritorium domova a zatím nespecifikovaný časový úsek společného života) (Vágnerová, 1999). Podle Brines a Joyner (2009) můžeme mluvit i o formě společných investic. Tyto investice mohou být jak finanční, tak například i do dětí či vztahu a s tím souvisí dělba práce a vzájemná podpora (Brines & Joyner, 1999).

V sociálním světě je instituce manželství nenahraditelná, protože učí páry rozvíjet jejich reciproční vztahy a role, sžít se se svými protichůdnými osobnostmi a čelit výzvě v manželském životě, které plynou z neustále měnící se sociální situace (Fonseca, 1966).

2.1.1 Změny v manželském chování

V blízké minulosti došlo k zásadním změnám a přetvoření rodinných vzorců. Tyto změny spolu s reprodukčními omezeními, které ovlivňovaly chování v Západní Evropě v posledních 40 letech spadají společně pod jeden pojem, a to Druhá demografická revoluce. Definuje ji například deinstitucionalizace manželství, rozšíření antikoncepčních metod a individualizace chování a přístupů (Kaa, 1987).

Tyto změny vedly k transformaci tradičního manželství v manželství moderní. Malekian (2016) definuje indikátory generačních změn v manželském chování následovně:

- 1) Změna věku při vstupu do sňatku: průměrný věk vstupu do manželství se zvýšil, a to vedlo ke snížení plodnosti a počtu dětí a ohrožení fyzického a duševního zdraví žen. Důvodem zvyšování věku pro vstup do manželství je více faktorů, včetně zvýšení ekonomické a sociální nezávislosti žen, vyšší úrovně vzdělání, urbanizace, manželských nákladů a tak dále.
- 2) Zvýšení výskytu absolutního celibátu a snížení míry sňatečnosti: studie ukazují, že přesto, že matky mají pozitivní vztah k manželství a manželskému životu, dívky vykazují preferenci k životu svobodnému. Rozdíl lze však interpretovat v tendenci mladých lidí k dlouhodobému samostatnému životu, a ne k absolutnímu celibátu. Někteří mladí lidé pak upřednostňují otevřená přátelství a vztahy před manželstvím kvůli menším závazkům a odpovědnosti.
- 3) Změna hodnotových postojů dívek a chlapců: vzdělávání, globalizace, spotřební chování a masmédia změnila chování a postoj mládeže k manželským a genderovým funkcím. Jedním z hlavních rozdílů obou generací jsou změny hodnot a norem. Hodnoty mladé generace se ve srovnání s předchozí generací změnila z hlediska různých domén včetně vzhledu rodiny (individualismus, vlastnosti očekávané od manželek a standardy, životní styl, manželské praktiky, materiální i duchovní priority, náboženské hodnoty, dělba práce, jednoduchost nebo luxus). U mladých lidí můžeme sledovat určitý transfer hodnot od tradičních k moderním.

- 4) Vzorec výběru partnera: manželství, které se dříve uzavíralo na základě rady rodičů, se změnilo spolu s vývojem modernity, změnami mezigeneračního přístupu a urbanizací. Většina mladých lidí dnes nemá pozitivní postoj k domluveným sňatkům a dává přednost nezávislosti při výběru partnerů a uplatňování svých osobních kritérií.

- 5) Očekávání od manželství: u mladé generace je spokojenost s manželstvím spojena více s vnitřními a vnějšími kritérii a složkami než u předchozí generace. Ve skutečnosti lze říci, že vnímání a očekávání současné generace od manželství se zvýšily. Význam lásky a emocionálního vztahu se životním partnerem jsou komponenty, které mladá generace v rámci manželství zdůrazňuje (Malekian, 2016).

Podle Chorváta (2016) se přesto, že se zvyšuje míra rozvodovosti, ukazuje, že naše potřeba sdílet život s někým jiným je natolik silná, že rozvedení lidé opět vstupují do manželství. Zmiňuje, že individualizace přináší výhody i nevýhody, které dokumentuje právě potřeba pevného vztahu. Manželství se v dnešní době zakládá hlavně na možnosti volby, lidské identitě a individualitě a základem manželského vztahu jsou emoce. Dříve bylo manželství doživotní závazek, ale to dnes již neplatí. Stejně tak platilo za symbol dospělosti, která je dnes spíše záležitostí osobního pocitu a je nepodmíněna vstupem do manželství (Chorvát, 2009).

Hamplová a spol. (2000) ve svém výzkumu názorů mladé generace dodávají, že manželství vnímají ze dvou pohledů: praktického a emocionálního. Jejich výsledky ukazují, že emocionální (láska) hledisko převyšuje hledisko praktické (peníze, právní záruky atd.). Uvedenou zajímavostí je, že pro ženy nemá manželství o moc vyšší hodnotu než pro muže. Zásadními faktory pro vstup do manželství je láska, touha po zázemí a snaha, aby se děti narodily sezdanému páru (Hamplová, Fialová, Kučera, & Vymětalová, 2000).

2.1.2 Zánik manželství

Podle Beckera (1991) je manželství formou sociální výměny, kde člověk porovnává benefity (sex) s náklady (čas) a vztahuje k vnějším nákladům (peníze) a benefitům (sociální uznání). Převýší-li tedy náklady manželství jeho výnosy, lidé se uchylují k jeho zániku (Becker, 1991).

Manželství může podle zákona zaniknout více způsoby. Jmenovitě jde o zánik smrtí, nebo prohlášením manžela za mrtvého, vyslovením neplatnosti manželství a posledním a nejčastějším způsobem je rozvod. Návrh na rozvod manželství může podat kterýkoliv z manželů u příslušného soudu.

2.2 Rozvod

2.2.1 Rozvodovost

Nárůst rozvodovosti patří k nejviditelnějším rysům změn posledních desetiletí v rodině. Někteří ji vidí jako známku sociálního a morálního úpadku s potenciálem narušení rodinné instituce a základů samotné společnosti. Jiní tyto trendy oslavují jako signalizaci vzrůstu osobní svobody a uvolnění dusivých společenských mravů. Rozvod je jednou z nejčastěji zmiňovaných významných životních událostí a lidem může způsobovat velké spektrum následků, a to od velkého stresu a otřesu, až po pocity úlevy a následné příležitosti k osobnímu růstu (Härkönen, 2014).

2.2.1.1 Měření míry rozvodovosti

Rozvodovost je termín, který označuje, jaký podíl původně uzavřených manželství se nakonec rozvede. Východiskem jevu rozvodovosti je rozvod. Rozvod představuje zákonné ukončení monogamního manželství, kde součástí páru je jeden muž a jedna žena. Úroveň rozvodovosti a sňatečnosti ovlivňuje reprodukci (Kalibová, 2005).

Podle demografického informačního centra je nejjednodušší ukazatel rozvodovosti hrubá míra rozvodovosti (hmro), ta představuje počet rozvodů v kalendářním roce na 1 000 obyvatel. Ukazatel je ovlivněn nejen intenzitou rozvodovosti, ale i strukturou obyvatelstva podle rodinného stavu a věku. Nejčastějším ukazatelem pro mezinárodní srovnání je

úhrnná rozvodovost (úro). Vyjadřuje úroveň rozvodovosti manželství neboli jaký podíl původně uzavřených manželství se rozvede. Vztahuje tedy rozvody ke sňatkům (Demografické informační centrum, 2020).

Díky rozvodovosti můžeme například sledovat stabilitu rodiny, ale i změny v tradičních vzorcích chování, morálních kritériích a ekonomických motivacích. Právě díky těmto vlastnostem se z ní stává velmi významný sociální jev (Nešpor, 2020). Nevýhodou míry rozvodovosti je, že nezahrnuje osoby, které nejsou rozvedené, ale nadále spolu nežijí, ani počet nestabilních a nešťastných manželství, která existovala, když rozvod ještě nebyl tolik přístupný.

Míra rozvodovosti se v posledních desetiletích v západních zemích výrazně zvýšila a stala se součástí trendů, které jsou považovány za klíčovou součást změny podoby rodiny. Tento vývoj však byl nerovnoměrný a objevoval se v různých obdobích. V mnoha zemích se rozvodovost stabilizovala a v posledních letech dokonce poklesla. Rozvod se stal součástí rodinné instituce a reálnou možností, kterou musí manželé při vstupu do manželství vzít v úvahu (Härkönen, 2014).

2.2.1.2 Česká rozvodová statistika

Vzorec demografického chování obyvatel České republiky se po prudkých změnách nastartovaných začátkem 90. let minulého století postupně ustaluje. Lidé vstupují do manželství méně často a zároveň později, častěji tak zůstávají svobodní a volí nesezdané soužití. Přesto stále více jak polovina obyvatel ve věku 20 a více let je rodinného stavu ženatý/vdaná. Rozvodovost v celkovém trendu již neroste a stagnuje na úrovni 45-50 % manželství končících rozvodem (Eurostat, 2015).

Z tabulky č. 2 vyplývá, že se rozvodovost v letech 1950-2010 zvýšila až pětkrát (viz tabulka č. 1). Data nám dále ukazují, že stabilita manželství byla v uvedeném časovém rozsahu čím dál tím křehčí, protože se počet rozvodů zvyšoval. Pokud se tedy zaměříme na určité věkové skupiny, tak můžeme usoudit, že člověk, který uzavřel manželství v roce 1950 měl šanci 11 %, že jeho manželství nevydrží (rozvodem skončilo 11 % manželství), kdežto člověk, uzavírající manželství v roce 2010, měl již šanci pouze 50 % (rozvodem skončilo 50 % manželství). Také vidíme, že procentuální podíl až do roku 2012 pravidelně vzrůstal.

Tabulka č. 1: Rozvodovost v Čechách od roku 1950 do roku 2012 (ČSÚ, 2014b)

Rok	Počet rozvodů	Úhrnná rozvodovost v %
1950	11500	11
1955	12500	13,5
1960	12800	15,5
1965	14600	20
1970	23000	26
1975	26500	30
1980	27400	30,5
1985	30400	36
1990	32300	38
1995	32000	38,5
2000	29800	41
2005	32200	48
2010	31800	50
2012	26400	45

Spolu se změnami v celkovém počtu rozvodů se měnily i uváděné příčiny rozvratu manželství (viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Rozvody podle příčiny rozvratu manželství (v %), ČR (ČSÚ, 2017b) a (ČSÚ, 2009), vlastní zpracování

Příčina rozvodu	Na straně muže		Na straně ženy	
	2009	2017	2009	2017
Neuvážený sňatek	152	45	165	56
Alkoholismus	757	317	231	179
Nevěra	1 270	687	870	613
Nezájem o rodinu (včetně opuštění soužití)	616	334	335	278
Zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin	200	126	53	64
Rozdíl povah, názorů a zájmů	20 260	14 964	20 129	15 045
Zdravotní důvody	60	38	61	32
Sexuální neshody	57	23	56	19
Ostatní příčiny	5 206	2 346	5 330	2 887
Soud nezjistil zavinění	555	6 875	1 903	6 582
Celkem	29 133	25 755	29 133	25 755

Z tabulky č. 2 lze vyčíst, že i přesto, že se příčiny rozvratu manželství různí, v obou případech sledovaných letech převažuje rozdíl povah, názorů a zájmů.

Novodobé statistiky (ČSÚ, 2015 a 2016) nicméně ukazují, že se sňatkové chování stabilizuje. „*Minimum sňatků bylo dosaženo v roce 2013 jako důsledek soužití bez manželství nebo oddalování sňatku. Dnešek ale ukazuje, že sňatky přicházejí zase do módy*“ (Rojíček, 2018).

Podle ČSÚ průměrné české manželství trvá 13,2 let, nejčastěji se rozpadne po 6 letech. Žádost o rozvod z větší míry podávají ženy (v roce 2016 podalo návrh 9 581 žen a 5 277 mužů). Ve třech z deseti případů se partneři dohodnou a jdou k soudu spolu (aplikace nesporného rozvodu) (ČSÚ, 2017a).

2.2.2 Typy rozvodů podle české legislativy

V České republice najdeme v současné době v občanském zákoníku dva typy rozvodů. První je **rozvod sporný**, v tomto typu soud zjišťuje příčiny rozpadu manželství. „Pokud je manželství rozvráceno hluboce, trvale a nenapravitelně, nelze očekávat jeho obnovení a dále také musí odhalit, co k tomuto stavu vedlo a zároveň předcházelo.“ (Zákon č. 89/2012 Sb., 2012) Tyto skutečnosti lze zjistit z dílčího vyslechnutí manželů. Sporný rozvod se používá v situaci, kdy jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí. Sporný rozvod poskytuje statisticky zajímavá data ohledně příčin rozvodů, protože se na rozdíl od jeho nesporné formy příčiny rozvodu manželství nejen do návrhu uvádějí, ale soud má dokonce obligatorní povinnost, stanovenou přímo zákonem, tyto příčiny zkoumat a eventuálně též dokázat.

Druhým typem je **rozvod nesporný**. V tomto typu se rozvat, který vedl až k podání žádosti o rozvod, nezjišťuje. Základní podmínkou je, aby se jeden z manželů připojil k návrhu na rozvod manželství, který podal manžel druhý. Soud v takovém případě manželství rozvede bez příčiny rozvratu manželství (Zákon č. 89/2012 Sb., 2012). Nesporný rozvod se v České republice objevuje až za komunismu v roce 1963. Zavedení nesporného rozvodu mělo nepopíratelný efekt na vzrůst rozvodovosti, protože byl projevem společenského akceptování rozvodu manželství.

Nakonezny, Schull a Rodgers (1995) provedli výzkum, kde zkoumali efekt nesporného rozvodu. V závěru zhodnotili, že uzákonění nesporného rozvodu mělo jasný efekt na vzrůst míry rozvodovosti. (Nakonezny, Shull, & Rodgers, 1995). Neustálý růst rozvodovosti může být také vysvětlen zvyšováním legislativní a sociální tolerance vůči rozvodům. Vývin a aplikace „no-fault divorce“, tedy nesporného rozvodu je pro tento postoj důkazem (Amato & Irving, 2006).

Dalším neoficiálním typem je rozvod psychosociální. Podle Moravcové (2012) právní aspekty rozvodu a rozvodové řízení u příslušného soudu představují pouze jednu stránku rozvodu manželství. Samotné rozvodové řízení u soudu zahrnuje období nesporně kratší ve srovnání s tzv. psychosociálním rozvodem (Moravcová, 2012). Psychosociální rozvod definuje Moravcová podle Plaňavy (2000) jako sled procesů, kdy se všichni přímo zúčastnění vyrovnávají s rozpadem manželství tak, aby se zmírnily či minimalizovaly ztráty i důsledky rozvodových frustrací a též vytvářely předpoklady k uspokojivému žití po rozvodu. Nedokončený psychosociální rozvod podle něj může produkovat problémy v

novém partnerském vztahu, nevhodnou rodičovskou komunikací, obavy navazovat další partnerský vztah nebo i problémový vztah k sobě samému (Plaňava, 2000).

2.3 Socioekonomické faktory ovlivňující rozvodovost

Četnost rozvodů je mnohdy provázána se sociálními změnami (Cherlin, 2004; Härkönen, 2014).

Sociální změny se často překrývají se zaváděním nové legislativy. Rozvodové zákony nepochybně ovlivňují míru rozvodovosti (Nakonezny, Shull, & Rodgers, 1995) a proto se stávají důležitým faktorem ovlivňujícím rozvodovost. Jedněmi z neúčinnějších nástrojů jsou zákony, které pomáhají dospělým a dětem přizpůsobit se situaci po rozvodu. Zavádění sociálních zákonů (jako jsou zákony zaměřené na pomoc matkám při hledání a udržení zaměstnání) může být účinné v boji proti finančním důsledkům rozvodu, které jsou obecně nižší v zemích se silnou sociální podporou (Uunk, 2004). Legislativní pomoc rozvedeným a jejich dětem v přizpůsobení se situaci po rozvodu může být sama o sobě důležitým politickým cílem, ovšem nejspíš neovlivní dopad rozvodu na psychiku, rodičovství nebo sociální vztahy (Härkönen, 2014).

Dalším z faktorů, které akcelerují rozvodovost, jsou změny ve vývoji genderových rolích v čase. Manželství umožňuje párům sdílet zdroje a využívat úspory ve spotřebě, a také umožňuje partnerům specializovat se na různé aspekty domácí produkce a využít výhod jejich specializace v aspektech jiných (Becker, 1991). Roeper a Bennett (2013) tvrdí, že podle historické společenské normy se muži specializovali na výdělek peněz na trhu práce, zatímco ženy se specializovaly na většinu aspektů domácí produkce, zejména na výchovu dětí a různé úkoly vážící se ke starosti o domácnost. Vzhledem k tomu, že muži a ženy mají tendenci se v manželství specializovat na jiné aspekty domácí produkce, je přirozené, že ekonomický dopad ukončení manželství se u obou pohlaví výrazně liší, a to až do takové míry, v jaké existovala za dobu manželství. Rozvedená žena, která se dříve specializovala na práci mimo pracovní trh, přichází o významnou část příjmu rodiny (v případě, že není nahrazena výživným). Na druhou stranu její bývalý manžel přijde o partnera, který se specializoval na výchovu dětí nebo domácí produkci, a pokud jeho bývalá manželka pracovala, sníží to i jeho celkový příjem. Pokud ale nemá děti ve své péči, jeho náklady na péči o ně se výrazně sníží. Proto pokud v manželství stále platí tradiční společenské normy týkající se rolí mužů a žen, můžeme očekávat, že rozvody budou ekonomicky obtížnější pro ženy a u mužů může dojít až k potenciálnímu zlepšení

před rozvodové ekonomické situace (Roepert & Bennett, 2013). Podle Härkönen (2014) jsou tyto změny v genderových rolích spojené s tím, že ženy postupně přebírají mužské role a aktivity, zatímco muži jsou pomalejší při přejímání dříve ženských aktivit (Härkönen, 2014). Zvýšení ženské participace na trhu práce dále způsobuje, že si ženy zajistily možnost samostatného způsobu života, ve kterém není zapotřebí jistit se partnerstvím.

Velký vliv na rozvodovost má i vzdělání žen. Podle Beckera (1991) se dá vzdělání použít jako jeden z nejužitečnějších ukazatelů sociálního statusu. Je spojeno s postavením jedince na trhu práce, a tedy i výší jeho příjmu, ale je také ukazatelem kognitivních schopností. Ženy s vyšším vzděláním častěji zastávají „moderní“ postoje, které jsou obvykle spojeny s nižší vazbou na instituci manželství. Pro ženy, které mají vyšší dosažené vzdělání, mají dobré vyhlídky na trhu práce a jsou ekonomicky nezávislé je rozvod snadnější, než pro ženy, které tyto podmínky nesplňují (Becker, 1991). Na druhou stranu, vzdělanější ženy mohou mít více zdrojů, jako například sociální, kulturní, ekonomický a kognitivní, které mohou dohromady vést ke stabilnějšímu vztahu, a to buď díky efektivnějšímu párování anebo zlepšeným komunikačním dovednostem (Amato, 1996).

Mezi významné faktory patří také náboženství. „Křesťanství pojímalo manželství jako instituci, která je těmi, kdož byli jednou sezdáni, nezrušitelná. Rodinu jednou založenou považovalo za doživotní. Za trvalost rodiny ručila náboženská víra svou nejvyšší autoritou: Co bůh spojil, člověk nerozlučuje.“ (Možný, 2008, str. 22). Podle ČTK (2010) je manželství v dnešní době bráno méně jako posvátné duchovní spojení a více jako osobní a praktický závazek. Většina českých obyvatel volí civilní obřad, pro církevní sňatek se rozhodne přibližně jen desetina párů. Ročně se v ČR bere zhruba 52 000 párů, katolický obřad podstoupí okolo 6 000 z nich (ČTK, 2010). Můžeme předpokládat, že manželé, kteří zvolili církevní sňatek, budou v otázce rozvodu velkou mírou ovlivněni i svým náboženstvím, které ho sice může, ale nemusí schvalovat.

Posledním faktorem je mezigenerační přenos rozvodu, dle kterého mají děti, které pocházejí z rozvedených rodin, vyšší pravděpodobnost, že jejich manželství skončí rozvodem. Když se rozvodovost zvýší, rodičovská zkušenost se decentralizuje. Diekmann a Schmidheiny (2013) dokonce ve studii provedené ve 13 východoevropských a západoevropských zemích, Kanadě a Spojených státech zjistili, že přenos rozvodu se objevuje univerzálně. Děti, jejichž rodiče se rozvedli, čelí v průměru o 103 % vyššímu riziku rozvodu než děti, jejichž rodiče se nerozvedli (Diekmann & Schmidheiny, 2004).

2.4 Dopady rozvodů

Jedním z hlavních problémů nárůstu počtu rozvodů je jejich vliv na životní podmínky dětí a dospělých. Z mnoha studií bychom mohli vyčíst, že se stav rozvedených a jejich dětí dle ukazatelů psychické, fyzické a socioekonomické pohody ve srovnání s těmi, kteří rozvody nezažili, zhoršil (Amato, 2000; Miller & Davis, 1997; Rossi & Rossi, 1990; Diekmann a Schmidheiny, 2013)

Je otázkou, zda tyto důsledky způsobuje rozvod obecně. Podle Hawkinse a Bootha (2005) se páry, které se rozvedly, od těch, co spolu zůstávají, liší v mnoho aspektech. Lidé v manželství jsou obecně méně šťastní a často konfliktnější a s lidmi, kteří se rozvedli, se liší také z hlediska socioekonomických zdrojů a demografických charakteristik. Socioekonomické zdroje a demografické charakteristiky mohou samy o sobě ovlivnit jejich celkový psychický a fyzický stav a spolu s jejich dětmi mohou dosahovat horších výsledků v těchto oblastech i bez rozvodu. Lidé, kteří zůstávají v nešťastných manželstvích, mají mnohem menší úroveň životního uspokojení než lidé, kteří nešťastné manželství opustili rozvodem (Hawkins & Booth, 2005).

Amato (2000) dodává, že by se na rozvod nemělo pohlížet jako na jednu událost, ale na proces, který se odvíjí v průběhu měsíců až let. Během této doby obvykle dochází k celé řadě stresových životních událostí. Mezi tyto stresory patří pokles životní úrovně, který obecně vyplývá z rozdělení jedné domácnosti na dvě a ztráty úspor. Bývalí manželé se po rozvodu často stěhují, což je pro mnoho lidí časově náročná a stresující událost. Rodiče, kteří si ponechávají primární péči o děti (obvykle matky), často zažívají strasti samostatného rodičovství, protože druhý rodič již není přítomen, aby v domácnosti pomáhal s každodenními úkoly spojenými s výchovou dětí. Stejně tak nerezidentní rodiče (obvykle otcové) zažívají často úzkosti spojené se ztrátou každodenního kontaktu se svými dětmi. Protože manželské páry mají tendenci se stýkat s jinými manželskými páry, nově rozvedení dospělí často zjistí, že se distancují od bývalých přátel. Mezi bývalými manželi může také přetrvávat konflikt v otázkách bydliště dětí a přístupu k nim. Všechny tyto stresující rysy rozvodu mohou mít kumulativní daň na fyzické a duševní zdraví (Amato, 2000).

Dále bych ráda vymezila základní oblasti, ve kterých jsou dopady rozvodů pozorovatelné.

Jednou z hlavních oblastí, která se zkoumá v souvislosti s dopady rozvodu, je **oblast blahobytu**. Podle Kalmijna a Mondena (2006) rozvod ovlivňuje blahobyt člověka třemi způsoby:

- 1) Blahobyt rozvedeného člověka ovlivňuje krizový efekt. Rozvod je velmi stresující a emocionální zážitek, který sám o sobě vede k ovlivnění blahobytu rozvedeného člověka.
- 2) Rozvod znamená ztrátu podpůrného partnerského vztahu. Ztráta tohoto zdroje může vést ke snížení zdraví a pokud rozvedený člověk nezačne žít s novým partnerem, může vést k dlouhodobým následkům.
- 3) Rozvod může poskytnout úlevu od manželských problémů. Úleva není vázána na bezprostřední následky rozvodu. V zásadě má trvalý účinek, protože se lidé vymaní z problematického manželství. K úlevě může dojít i ve spojení s krizovým efektem, protože lidé mohou cítit úlevu i přes to, že si procházejí stresujícím rozvodem (Kalmijn & Monden, 2006).

Dále je důležité v rámci této oblasti vzít v úvahu, jak se lidé s rozvodem vyrovnávají. Amato (2000) uvádí, že se tento způsob různí, někteří lidé považují rozvod za osobní tragédii (obvykle partner, který byl opuštěn) a jiní ho vnímají jako příležitost k osobnímu růstu nebo jako únik z averzního nebo nefunkčního manželství (obvykle partner, který o rozvod požádal). Řada demografických charakteristik, jako je pohlaví, věk, rasa, etnický původ a kultura, mohou účinky rozvodu zmírnit. V závislosti na konkrétní kombinaci těchto faktorů jsou někteří jedinci po rozvodu odolnější a jiní jsou zranitelnější (Amato, 2000).

Další oblast je **oblast ekonomická**. Existují četné studie potvrzující, že manželství má mnoho ekonomických důsledků pro muže i ženy (např. McManus & DiPrete, 2001; Weitzman, 1990). Hospodářská závislost v manželství vede po rozvodu k větším ekonomickým ztrátám, zatímco manžel, který se sám nebo z největší části finančně staral o rodinu, si může dokonce ekonomicky polepšit. Na druhou stranu sociální opatření státu, která poskytují podporu příjmu a podporu zaměstnávání rozvedených matek, mohou negativní ekonomické důsledky rozpadu rodiny zmírnit (Mcmanus & DiPrete, 2001).

Důsledky rozvodů můžeme sledovat i v oblasti **vlivu na děti**. Narůst rozvodů ovlivňuje velkou mírou prostředí, ve kterém jsou děti vychovávány a socializovány. Amato (2000) uvádí, že rozvod způsobuje nenapravitelné škody všem zúčastněným, ale zejména dětem. I když může být v individuálních případech pro některé jednotlivce

prospěšný, ve všech případech způsobuje dočasné snížení kvality života a některé jedince nasměruje na sestupnou trajektorii, ze které se nikdy nemusí plně zotavit (Amato, 2000). Dopady na rodinu můžeme podle Fagana a Churchilla (2012) shrnout v těchto bodech:

- 1) Oslabené vztahy mezi rodiči a dětmi: Ihned po rozvodu má většina rodičů dva problémy, jejich přizpůsobení vlastním interním psychickým problémům a přizpůsobení roli rozvedeného rodiče. Rozvodový stres poškozuje vztah mezi rodičem a dítětem až u 40 % rozvedených matek (Wallerstein & Kelly, 1980). Dudová a Hastrmanová (2007) například uvádějí, že: „Rozvedené matky a rozvedení otcové se utkávají s odlišnými problémy a překážkami, přestože jejich situace jsou spojenými nádobami. Vzhledem k tomu, že děti bývají v 90 % případů svěřeny do výhradní výchovy matce, otcové jsou konfrontováni se ztrátou každodenních kontaktů se svými dětmi. Matky se naopak potýkají s přemírou zodpovědnosti, která na nich po rozchodu spočívá: s nutností zajistit chod rodiny jako jediný rodič a jako jediný živitel. S rozvodem pak muži zůstávají jeho pracovní zkušenosti a ekonomický příjem na nich založený, ale zpravidla ztrácí každodenní kontakty se svými dětmi. Žena přichází o podíl na životní úrovni svého bývalého manžela, obtížně hledá své místo na pracovním trhu a často na ní spočívá výlučná zodpovědnost za děti.“ (Dudová & Hastrmanová, 2007, str. 11).
- 2) Oslabené vztahy mezi matkami a dětmi: Děti rozvedených matek žijí v méně stimulujícím domácím prostředí. Dále jsou rozvedené matky, navzdory své snaze, schopny poskytovat emoční podporu svým dětem v menší míře než matky vdané (Miller & Davis, 1997).
- 3) Oslabené vztahy mezi otci a dětmi: Rozvod vede ke snížení frekvence a kvality kontaktu a vtažů mezi rodiči a dětmi (což je obtížné zejména pro rodiče, který nežije s dětmi ve stejné domácnosti – většinou otec), kontakt s otcem po rozvodu postupně klesá, ačkoli se tento vzorec vytrácí, čím starší je dítě během rozvodu. Dcery rozvedených rodičů měly o 38 % menší pravděpodobnost udržení častého kontaktu se svými otci než jejich vrstevníci v úplných rodinách, a synové rozvedených rodičů měly o 20 % menší pravděpodobnost (Rossi & Rossi, 1990).
- 4) Oslabené vztahy mezi prarodiči a vnučaty: Rozvod negativně ovlivňuje také vztahy mezi prarodiči a vnučaty. Prarodiče ze strany otce často přestávají vídat

svá vnoučata, protože sám otcův kontakt s jeho dětmi klesá (Finch & Mason, 1990).

- 5) Postoj dětí k rozvodu: Dospělé děti vidí rozvod svých rodičů velmi odlišně než jejich rodiče. Wallerstein (1980) zkoumala dopady rozvodu na děti. Zjistila, že pouze 10 % dětí s rozvodem svých rodičů souhlasilo, zatímco 80 % rozvedených matek a 50 % rozvedených otců hodnotilo svůj rozvod jako dobrou volbu i 15 let po rozvodu (Wallerstein & Kelly, 1980).

Mezi dalšími body najdeme např. zhoršení schopnosti dětí zvládat konflikty, zhoršení jejich sociálních dovedností, dřívější odchod z domova, odlišnosti v sexuálních postojích v dospělosti, prohloubení problémů v romantických vztazích nebo častější kohabitaci v dospělosti (Fagan & Churchill, 2012). Ve studiích se také velmi často objevuje koncept mezigeneračního přenosu rozvodu, dle kterého mají děti, které pocházejí z rozvedených rodin, vyšší pravděpodobnost, že jejich manželství skončí rozvodem.

Diekmann a Schmidheiny (2013) provedli studii, ve které analyzovali dopady přenosu rozvodu ve 13 východoevropských a západoevropských zemích, Kanadě a Spojených státech. Na základě jejich dat zjistili, že přenos rozvodu se objevuje univerzálně, protože se potvrdil ve všech zkoumaných zemích. Efekt se pohyboval od 50 % v Maďarsku a Lotyšsku až do 220 % v Itálii s průměrným účinkem 103 %. To znamená, že děti, jejichž rodiče se rozvedli, čelí průměru o 103 % vyššímu riziku rozvodu než děti, jejichž rodiče se nerozvedli (Diekmann & Schmidheiny, 2004).

Dalo by se očekávat, že se se zvyšující se mírou rozvodovosti účinky rozvodu rodičů oslabily, stigma se snížilo a rodiče a společnost si vyvinuli strategie, jak se s jeho důsledky vypořádat. Podle Härkönen (2014) je tedy téměř až překvapivé, že neexistují solidní důkazy, které by tento názor podpořily. Ovšem jedna znatelná změna se odehrála v podmínkách porozvodové péče o děti. V mnoha zemích je stále běžnější právní a praktická úprava společné péče a v některých případech dokonce normou. Omezený počet studií vytvořených na toto téma neumožňuje vynést silné závěry, ale ty stávající naznačují, že společné opatrovnictví může mít pozitivní vliv hned na několik důsledků v oblasti blahobytu dětí (Härkönen, 2014).

V **sociální oblasti** se objevují protichůdné názory na dopady rozvodů. Jednou z hypotéz je, že rozvod vede pouze k rozpadu manželského vztahu, aniž by měl vliv na sociální integraci v ostatních oblastech života (Kalmijn & Groenou, 2005). Jiné teorie naznačují, že rozvod není pouhým koncem manželského vztahu, ale také zážitkem, který

izoluje lidi od kontextů, do kterých byli manželstvím včlenění (Jacobson, 1983). Další teorie uvádí, že rozvedení lidé aktivně reagují na jejich rozvod obnovením jejich sítí a reorganizací jejich společenského života. Taková reakce může kompenzovat ztrátu manžela a možná dokonce pomoci zvýšit integraci člověka do společnosti (Gerstel, 1987). McDermott, Fowler a Christakis (2009) ve své studii „Breaking Up is Hard to Do, Unless Everyone Else is Doing it Too“ v překladu „Rozchod je těžký, dokud se nerozchází všichni“ sledovali vliv sociální sítě na rozvody. Výsledky jejich studie naznačují, že rozvod se může rozšířit mezi přáteli. Shluky rozvodů sahají do dvou stupňů odloučení v síti. Populární lidé se méně pravděpodobně rozvedou, rozvedení mají hustší sociální sítě a mnohem pravděpodobněji znovu vstoupí do manželství s ostatními rozvedenými. Je zajímavé, že přítomnost dětí neovlivňuje pravděpodobnost rozvodu, ale každé dítě snižuje náchylnost k ovlivňování rozvedenými vrstevníky. Celkově výsledky naznačují, že péče o kvalitu manželství přátel mohou sloužit k podpoře a zvýšení trvanlivosti vlastního vztahu a že z politického hlediska by se rozvod měl chápat jako kolektivní jev, který přesahuje ty, kteří jsou jím přímo ovlivněni (McDermott, Fowler, & Christakis, 2009).

Zatímco výše uvedené body se zabývaly pouze přímým dopadem rozvodu na ty, kteří si rozvodem sami prošli, Härkönen (2014) uvádí, že rostoucí rozvodovost může mít vliv i na ty, kteří rozvod nezažili, ale žijí ve společnosti s vysokou rozvodovostí (nebo rizikem). To může samo ovlivnit jejich chování a blahobyt, protože se snižováním překážek pro odchod z manželství (např. zavádění liberálnější legislativy) se zvyšují šance na to, aby se tak stalo. Zavádění nových zákonů dává partnerům (a to zejména ženám) šanci zlepšit jejich manželské vztahy nebo je případně opustit (Härkönen, 2014).

Podle Uunka (2004) nejsou následky rozvodu pro muže a ženy stejné, ale mohou se lišit i dle etnicity, životního cyklu, sociální podpory a sociální sítě, podoby vztahu s bývalým partnerem a institucionálních opatření daných zemí. Úroveň sociálního blahobytu a sociální zabezpečení dětí mohou negativní ekonomické důsledky rozvodů u žen snížit (Uunk, 2004).

Fučík (2016) dále tvrdí, že prakticky každý výzkum, jenž se dotýká důsledků rozvodu, ukazuje zásadní odlišnosti v tom, jak se s rozpadem rodiny vyrovnávají muži a jak ženy. Rozvod je podle něj „fenomémem, jehož prolínání s tématem genderu je široké a teoreticky plodné. Na jednu stranu je rozvod nepochybně součástí změn ve společenském postavení obou pohlaví i změn v genderových rolích v intimní sféře a rozložení moci v rodině. Na druhou stranu rozvod ve svých důsledcích odkrývá nerovnosti, jež existují, a

zároveň je významným prvkem, jenž zasahuje do jejich budoucí podoby“ (Fučík, 2016, str. 574).

Leopold (2018) zkoumal důsledky rozvodů pro ženy a muže s ohledem na délku jejich trvání. Střednědobý pohled na více výsledků podle něj ukázal mezi ženami a muži více podobností než rozdílů. Střednědobé důsledky rozvodu byly podobné v oblasti subjektivního ekonomického blahobytu, duševního zdraví, fyzického zdraví a psychické pohody, vlastnictví domu a spokojenosti s prací v domácnosti, šance na nalezení nového partnera, sociální integrace s přáteli a příbuznými a pocity osamělosti (Leopold, 2018).

2.4.1 Dopady rozvodů na muže

Socioekonomické dopady rozvodů na muže se objevují ve studiích o něco méně než studie věnující se důsledkům rozvodů v souvislosti se ženami. Muži, v kontrastu se ženami, po rozvodu totiž nezažívají až tak zřetelné ekonomické výkyvy. To ovšem neznamená, že by se důsledkům rozvodu vyhnuli úplně. Mají pro ně spíše podobu psychologickou nebo sociální (Amato, 2000). Jedno z nejpřednějších a nejvíce řešených témat v této oblasti je ustanovená péče pro nezletilé děti. Rodiče, kteří nemají dítě v péči (většinou otci) se potýkají s problémem, jak udržet kontakt s jejich dětmi. Z výzkumů vyplývá, že jsou to především oni, kdo v tomto ohledu nejvíce strádá (Leopold, 2018). Bokker, Farley a Denny (2006) uvedli, že rozvedení otcové, kteří se více zapojují do života svých dětí a mají s nimi vyšší úroveň kontaktu, obvykle zažívají menší míru deprese než otcové, kteří jsou do života jejich dětí zapojeni méně a udržují s nimi méně kontaktu. Autoři dále uvádějí, že pozitivní přizpůsobení se rozvodu a sebevědomí nedávno rozvedených otců je v pozitivní korelaci s mírou kontaktu s dětmi a že úroveň deprese s ní koreluje negativně. Povědomí o vztahu mezi blahobytem otců a množstvím kontaktu s jejich dětmi je důležité, protože rozvrh péče o děti obvykle zahrnuje střídání víkendových a prázdninových „návštěv“ u nevlastního rodiče, kterým je až z 84% otec (Bokker, Farley, & Denny, 2006). Umberson a Williams (1993) také zkoumali vztah mezi podobou otcovské péče o děti a emocionální pohodou. Tvrdí, že rozvedení otcové mohou zažívat intenzivní negativní emoce, pokud nedostanou děti do své péče a tyto negativní emoce se ještě umocňují v momentě, kdy předávají své děti zpět bývalé manželce po ukončení „návštěvy“ (Umberson & Williams, 1993). Dudová s Hastrmanovou (2007) pro české prostředí uvádí, že: „V porovnání se zeměmi EU lze říci, že čeští otcové patří mezi ty, kterým je institucionálně umožněn ve velkém množství případů jen minimální podíl na

výchově jejich dětí, a zároveň mezi ty, kteří projevují po několika letech po rozchodu s partnerkou pouze malý zájem o své děti. Otcové se cítí být redukováni jen na „ty, kteří platí“, a pokud nedokáží zachovat rodičovský vztah se svými dětmi anebo jim to není umožněno, přestávají udržovat se svými dětmi jakékoli kontakty. Otcovská role je ovšem stále, přes zvyšující se angažovanost mužů v primární péči o děti a přes nezpochybnitelnou aktivitu žen na pracovním trhu, ve veřejném povědomí (podle výzkumů provedených v 90. letech v ČR) definována v první řadě povinností finančně zabezpečit rodinu – otec je nadále „živitel“ a matka „pečovatelka“, případně „spoluživitelka“. Toto rozdělení genderových rolí se odráží ve znevýhodnění žen v pracovní oblasti a mužů v soukromé sféře.“ (Dudová & Hastrmanová, 2007, str. 12).

Dále podle Kalmijna (2005) muži s rozvodem trápí na svém sociálním kapitálu, který jim byl poskytován bývalými manželkami. Manželka může svého partnera povzbuzovat, aby více investoval do své kariéry, může mu poskytovat informace, které budou pro jeho kariéru užitečné a může mu nabídnout podporu a rady, když manžel čelí problémům v práci. Podpora partnera není omezena tradičními genderovými rolemi. U vdaných žen se často stává, že vykonávají podobnou práci jako jejich partner, což může zvýšit hodnotu informací, které jim mohou poskytnout. Ještě důležitější je, že partneři za těchto okolností sdílejí hodnoty zdůrazňující důležitost práce. Argument sociálního kapitálu je pro rozvod také relevantní. Rozvod znamená, že manžel ztratí část svého sociálního kapitálu, což může vést k negativnímu nebo méně pozitivnímu rozvoji kariéry (Kalmijn, 2005). Podobnému tématu se již dříve věnoval Parsons (1955), který ve studii americké rodinné struktury uvedl, že muži si většinou udrží sociální sítě pojící se k jejich práci. Na druhou stranu ale mají nedostatek emoční podpory, protože se ztrátou manželky ztrácí i osobu vykonávající emoční roli v nukleární rodině (Parsons, 1955). Rozvedení muži jsou také podle Dykstra a Fokkema (2007) náchylnější k pocíťování sociální a emoční osamělosti. Zatímco sociální osamělost je z velké části způsobena úbytkem podpory v rámci sociální sítě, emoční osamělost je spojena s nepřítomností partnera. V souladu s kognitivní perspektivou výsledky ukazují, že osamělost můžeme opravdu pochopit až tehdy, když vezmeme v úvahu nesrovnalosti ve vztazích. Rozvedení, kteří přikládají velký význam tomu mít partnera a lidé, jejichž manželství je založeno na konfliktu, mají tendenci mít nejvyšší úroveň emocionální osamělosti. Jejich studie ukazuje, že pro vysvětlení osamělosti je třeba vzít v úvahu nejen charakteristiku vztahů mezi lidmi, ale také jejich preferenční vztahy. Dále tvrdí, že muži, bez ohledu na partnerský stav, mají tendenci přikládat větší důležitost nalezení partnera než ženy a mají tendenci mít menší

podpůrnou sít' a zažívat vyšší úroveň sociální osamělosti. Rozvedení muži také trpí emocionální osamělostí více než ženy (Dykstra & Fokemma, 2007).

I přesto, že jsou ekonomické důsledky rozvodů pro muže méně zřetelné než ty pro ženy, nelze je opomenout. Kalmijn (2005) provedl studii, ve které zkoumal efekt rozvodů na mužskou zaměstnanost. Jeho analýza prokázala, že rozvod má na zaměstnanost vskutku negativní vliv. Dále dodává, že muži jsou po rozvodu častěji vystaveni období nezaměstnanosti a nemoci. Opětovné manželství tyto negativní účinky poněkud zmírňuje. Nakonec zmiňuje efekt klesající profesní mobility. Podle něj je po rozvodu pravděpodobnější, že si muži najdou nové zaměstnání s nižším pracovním statutem. Toto zjištění odpovídá očekáváním: zkušenost s rozvodem je spojena s negativními důsledky na zaměstnanost mužů. Neprokázal se žádný negativní vliv na mobilitu směrem vzhůru, což znamená, že rozvod nevede ke snížení šance na získání lepšího pracovního místa, rovněž neexistuje žádný vliv na horizontální mobilitu (Kalmijn, 2005). Ekonomickým aspektům se věnovali také McManus a Diprete (2001). Tvrdili, že většina ženatých mužů s rozpadem manželství ztrácí své ekonomické postavení. Na základě údajů z panelové studie dynamiky příjmů jejich analýza ukazuje, že pro většinu mužů je hlavním zdrojem ekonomického úpadku po rozpadu manželství jejich neschopnost plně kompenzovat ztrátu příjmu svého partnera. Ačkoli většina mužů zažívá po rozvodu pokles v životní úrovni, je zde i menšina mužů, kteří se před rozvodem spoléhali na příjmy svých partnerů pouze z jedné pětiny či méně, a ti si obvykle rozvodem polepší. Muži, kteří před rozvodem přispívali více než 80 % do rodinného rozpočtu, si po rozvodu zlepšili svou životní úroveň o přibližně 10 % (medián), ale u mužů, kteří přispívali menším podílem rozvod vedl ke snížení životního standardu. Ve vzorku bylo 22 % mužů, kteří přispívali 40–60 % svého příjmu do rodinného rozpočtu a střední ztráta životní úrovně této skupiny byla o 12 %. U 11 % rozvedených mužů, kteří přispívali do před rozvodového rodinného rozpočtu méně než 40 %, byl pokles životní úrovně o 22 %. Sekundárním zdrojem ekonomického poklesu je zvýšení povinných a dobrovolných plateb v rámci podpory bývalé partnerky (alimony, výživné). Data dále ukazují jasný trend směrem k větší ekonomické nezávislosti v rámci manželství, a to pravděpodobně povede k většímu počtu mužů, kterým se po odloučení životní úroveň sníží (McManus & DiPrete, 2001).

Leopold (2018) zkoumal dopady rozvodů na muže za pomoci sledování roční změny ve čtyřech oblastech: ekonomika, bydlení a domov, zdraví a pohoda a sociální situace. Na základě jeho analýzy se ukázalo, že muži byli zranitelnější vůči krátkodobým

důsledkům rozvodu v oblasti subjektivního zajištění blahobytu, ale adaptace po rozvodu genderové rozdíly v těchto výsledcích zmírnila (Leopold, 2018).

2.4.2 Dopady rozvodů na ženy

Leopold (2018) uvádí, že názor, podle kterého ženy nesou největší břemeno rozvodu a vyžadují větší veřejnou i soukromou podporu než jejich bývalý partneři, je částečně založen na spolehlivých důkazech. Účinky rozvodu a rozdíly mezi muži a ženami se rozprostírají do různých oblastí, včetně změn ekonomického stavu, zdraví a pohody, domácích uspořádání a sociálních vztahů (Leopold, 2018).

Podle Kalmijna (2005) u žen dochází k nezanedbatelnému snížení příjmu domácnosti. Důvody pro toto snížení jsou velmi dobře známé – ženy po rozvodu přicházejí o podíl příjmu dříve poskytovaný manželem. V některých případech mají nárok na výživné, ale ten ztráty kompenzuje pouze částečně a dočasně². Navíc je častým jevem, že investice žen na trhu práce jsou během manželství omezené, a tak je pro ně obtížnější spoléhat se na vlastní pracovní příjem (zejména pokud nesou výlučnou odpovědnost za děti). Přímým důsledkem je tedy velké zhoršení standardního příjmu domácnosti, který se v prvních několika letech snižuje v rozmezí mezi 30 % až 40 % (Kalmijn, 2005). Dudová a Hastrmanová (2007) toto téma rozvádějí a tvrdí, že při rozvodu dochází k transformaci dvoupříjmové rodiny v rodinu s jedním příjmem, kde jedna osoba živí celou rodinu a zároveň je zodpovědná za péči o děti. Vzhledem k pohlaví je navíc různými způsoby znevýhodňována na trhu práce, což vede k tomu, že se rozvedené matky se závislými dětmi stávají skupinou významně ohroženou chudobou a nízkou životní úrovní. Dále upozorňují, že v České republice se zhruba polovina neúplných rodin v čele s rozvedenou matkou pohybuje pod hranicí 1,5násobku životního minima (Dudová & Hastrmanová, 2007). Podle Leopolda (2018) se v rámci jeho srovnávací analýzy dopadů rozvodů na muže a ženy objevily velké a přetrvávající genderové rozdíly právě v ekonomické oblasti. Ženy přicházejí o značné příjmy domácností a s tím se pro ně zvyšuje riziko chudoby. Celkově tato zjištění naznačují, že porozvodový ekonomický tlak u mužů je přechodný, zatímco u žen je chronický (Leopold, 2018).

² V České republice se nárok na výživné rozvedeného manžela upravuje v § 760, zákona 89/2012 Sb. Pro jeho poskytnutí je zásadní délka manželství a důvod rozvodu manželství. Dále se přihlíží k ekonomické aktivitě rozvedených, kvalitě péče o rodinnou domácnost v době manželství, trestní bezúhonnosti a dalším relevantním důvodům.

Wallerstein a Kelly (1980), na základě své longitudinální studie se vzorkem 60 rozvedených žen střední až vyšší třídy, zjistili, že u rozvedených žen dochází k dramatickým ekonomickým změnám, vyplývajících z redefinice sebe sama (a to jak z osobního, tak i sociálního pohledu). Stále převažovala sociální mobilita mířící spíše směrem dolů. Pro tyto ženy bylo ukotvení jejich identity s určitou společenskou třídou a s ní i jádrem sebevědomí otřeseno, protože bylo dříve určeno výhradně vzděláváním, povoláním a příjmem jejich manžela (Wallerstein & Kelly, 1980).

Studiem statutu žen po rozvodu se zabývala i Küçükşen (2016), která tvrdí, že ženy, které mají nízkou úroveň vzdělání a nejsou ekonomicky aktivní, v případě rozvodu zažívají ekonomické, psychologické i sociální problémy. Kromě ekonomických potíží je jedním z nejdůležitějších problémů po rozvodu pohled na rozvedené ženy. Podle ní je pro ženy horší být rozvedené než být ve špatném manželství. Společnost na rozvedené ženy pohlíží s lítostí, ale i s opovržením. Ve společnostech, kde je status získán manželstvím, je rozvod v mnoha ohledech pro ženy náročnější. Pohled společnosti na rozvedené ženy je ve srovnání s muži negativnější. Možnost sňatku rozvedených žen je nižší než u mužů. Muži obvykle dávají přednost ženám, které se nikdy nevdaly (Küçükşen, 2016).

Weitzman dále ve své studii sociálních a ekonomických následků rozvodu u žen a dětí v Americe zjistila, že ekonomické a sociální následky rozvodu jsou pro muže a ženy s dětmi odlišné. Studie ukazuje, že u žen s dětmi rozvod způsobuje klesající ekonomickou a sociální mobilitu, kdežto u mužů ne. Doplnuje, že snížení příjmů po rozvodu často vede k méně atraktivnímu bydlišti, menšímu množství odpočinku a omezení volného času a k intenzivnímu duševnímu nátlaku v důsledku nedostatku času a peněz. Tyto faktory mohou ženám a dětem přinést extrémní sociální důsledky. Ekonomické potíže žen poté následně vedou k sociální dislokaci, ztrátě emoční podpory a sociálních služeb, a k intenzivnímu psychickému stresu (Weitzman, 1990). Diskriminace a negativní přístupy společnosti ke svobodným matkám jsou problémem, kterému ženy čelí ve všech společnostech (Küçükşen, 2016).

Braver (1999) uvádí, že je velký rozdíl v domácnosti rozvedené matky a rozvedeného otce. Můžeme se domnívat, že domácnost, ve které je v péči nezletilé dítě bude mít celkově menší celkové příjmy než domácnost, ve které žádné není. Dále tvrdí, že byl dokázán signifikantní rozdíl ve výši příjmů domácnosti složené z rozvedené matky a dítěte a ve výši příjmu domácnosti rozvedeného otce, který byl prokazatelně vyšší (Braver, 1999).

V českém prostředí porovnávali rozdíly mezi důsledky rozvodu mezi manželi Šatava a Jánský (2015). Na základě jejich analýzy zjistili, že rozvody diskriminují ženy na důchodech. Ženy v případě potenciálního rozvodu přijdou v průměru o měsíční příjem odpovídající 7 % starobního důchodu, naopak mužům rozvodem tři procenta přibudou. To je způsobeno tím, že partner, který se věnoval v manželství netržním formám práce (většinou ženy), se hůře přizpůsobuje ekonomické situaci a potřebě věnovat se tržním formám práce. Rodiny, které vedou rozvedení jednotlivci a sezdané páry, vykazují výrazné rozdíly, přičemž domácnosti vedené rozvedenými ženami vykazují jedny z nejnižších příjmů. K těmto rozdílům přispívá ztráta sdílení čistých příjmů po rozvodu (Šatava & Jánský, 2015).

Šatava a Jánský dále s Pertoldem ve své další studii z roku 2016 uvádí, že: „Domácnosti vedené rozvedenými ženami vykazují jedny z nejnižších příjmů přepočtených na jednoho člena domácnosti. Průměrný příjem u rozvedené domácnosti, v jejímž čele je žena, je nižší o pětinu než u sezdané domácnosti a o čtvrtinu než u rozvedené domácnosti vedené mužem. Rozvedené ženy jsou ale více ekonomicky aktivní než vdané ženy, což je pravděpodobně způsobené nutností reagovat na výpadek příjmů po rozvodu.“ (Jánský, Pertold, & Šatava, 2016, str. 1).

Koželová (2012) tato zjištění potvrzuje a dodává, že „největší dopad na životní úroveň žen měla zejména špatná finanční situace po rozvodu, kdy se musely postarat nejen samy o sebe, ale musely zabezpečit především své děti“ (Koželová, 2012, str. 48).

Podobné výsledky publikovala i Moravcová (2012) ve své studii sociálně psychologických důsledků rozvodu manželství, kde uvádí, že: „Srovnáme-li obě pohlaví, 80,4 % mužů uvedlo, že pokud jde o jejich ekonomickou situaci, nic se po rozvodu manželství nezměnilo a vše zůstalo v podstatě stejné. Celkem 17,6 % dotazovaných mužů dokonce uvedlo, že se jejich ekonomická situace zlepšila. Oproti tomu 73 % z celkového počtu dotazovaných žen uvedlo, že se jejich ekonomická situace zhoršila, 25 % pak uvedlo, že se nic nezměnilo, resp. vše zůstalo v podstatě stejné. Výzkumem se jednoznačně potvrdila skutečnost, že pokud jde o majetkovou, finanční, resp. sociální situaci, jsou na tom ženy podstatně hůře než muži a dopady v této oblasti jsou pro ně mnohem tíživější.“ (Moravcová, 2012, str. 96).

2.4.3 Stigma

Na rozvod může být ve společnosti nahlíženo jako na sociálně deviantní jev (ve spojitosti s rodinným životem) (Večeřa & Urbanová, 2006). Deviace znamená odchylku, obvykle jednání člověka nebo skupiny, které se odchyluje od sociální, kulturní nebo morální normy³. Takové jednání se označuje jako deviantní a jednajícím člověkem jako deviant (Giddens, 2013). Podle Buzkové (2008) rozlišujeme deviace na pozitivní (nadměrné bohatství) a negativní (chudoba), podle toho, zda se jedná o nedodržení normy, nebo o její přehnané dodržování. Dále můžeme deviaci rozlišovat na primární a sekundární. Primární deviace je porušení normy na základě prvotního podnětu a sekundární deviace je výsledkem reakce společnosti na primární deviaci – v tomto případě může být člověk nacházející se v této fázi odsouzen a onálepkován jako deviant (Buzková, 2008).

Nálepkování neboli „labeling“ poté může vést ke stigmatizaci. Podle ní může mít interpersonální reakce na deviace významný účinek na zvýšení pravděpodobnosti následného deviantního chování (Becker, 1963). Jako takový, může být člověk stigmatizován na základě svého rodinného statusu (zda je svobodný, v manželství, nebo rozvedený). Stigmatizace poté může vyvolávat u dotčených pocity viny, hanby, snahy o racionalizaci či neutralizaci (Buzková, 2008).

Ve spojitosti se stigmatizací Možný (1999) tvrdí, že: „různé společnosti, ale i různé společenské vrstvy se od sebe liší tím, jak jsou ochotny tolerovat nepříznivé chování svých protějšků, než začnou tyto problémy řešit formálně. Normy a vzorce chování jsou známy již z dřívějších dob. Mnoho společností má jiné normy pro ženy a pro muže. Ze známých kultur je postih u ženy mnohem přísnější než u muže. K přísnému rozsudku dochází především tehdy, pokud se žena dopustí nevěry.“ (Možný, 1999, str. 219).

Z historické perspektivy vyplývá, že rozvody již s jistotou nezpůsobují morální pobouření, které způsobovaly tisíce ale i desítky let nazpátek. Podle Halema (1980) se na

³ Norma je konstrukt, který je široce praktikován, protože nám pomáhá popsat a vysvětlit lidské chování. Kulturní normy byly stanovené, jako reakce na existenci chování, které připadalo členům Západní civilizace jako bizarní nebo náhodné (Cialdini & Trost, 1998). Opp (1982) tvrdí, že většina norem, které zahrnujeme do svého každodenního života, se vyvinula z chování, které bylo opakovaně odměňováno. To buď přímo nebo přes podpůrné posílení ostatních členů společnosti (Opp, 1982).

rozvod již nepohlíží jako na hřích, který by měl být potrestán, což bylo teologickou doktrínou (ať už katolíkům nebo protestantům) až do začátku 12. století. V této době byl rozvod považován za formu deviace a byl sociálně nepřijatelný. Tento přístup byl založený na víře, že rozvod narušuje rodinnou jednotku, což vede k ohrožení základních hodnot, které jsou zásadní pro blahobyt společnosti. Pokud by byl rozvod povolen, vedlo by to k rozšíření nemorálnosti a sociální korupci (Halem, 1980).

Občanské zákony týkající se manželství se tedy odvíjely z náboženských základů. Občanské úřady pak v souladu s náboženskými názory označovaly rozvod jako hříšný čin, který bylo potřeba potrestat (Halem, 1980).

Goode (1962) přednesl teorii, že v dobách, kdy byl rozvod výjimečnou záležitostí, se ve společnosti rozváděli hlavně členové elity. To bylo důsledkem toho, že pouze elita měla kulturní a ekonomické prostředky, které byly k rozvodu zapotřebí. Když byly odstraněny legislativní a normativní bariéry, rozvody se rozšířily a začaly je využívat i nižší vrstvy společnosti. Postupem času se rozvod díky zvýšení sociální přijatelnosti objevuje častěji mezi nižšími vrstvami. Dá se tedy říci, že dokud nebyly rozvody natolik obvyklé, rozváděli se hlavně členové elity a se vzrůstem popularity rozvodů se objevují častěji na nižších příčkách sociální hierarchie (Goode, 1962).

Rozvodu bylo možné dosáhnout pouze za určitých okolností, jako je cizoložství nebo pohřešování partnera a před 19. stoletím bylo téměř výlučným právem mužů. Do té doby žena po sňatku ztratila všechna svá zákonná práva a stala se vlastnictvím svého manžela (Kanowitz, 1969). Jediný známý druh rozvodu byl tedy druh sporný, ve kterém se musela dokázat vina jednoho z manželů.

Skutečnost, že jeden z manželů musel být prokázán vinným, podpořila vizi rozvodu jako morální patologie. V době, kdy byl rozvedený manžel označen za vinného, se jeho nemorálnost považovala za vadu jeho charakteru. Rozvedený byl tedy poté označen jako nemorální hříšník a stigmatizován (Chiriboga, Kitson, & Holmes, 1993). Tímto způsobem moralita sloužila jako sociální kontrola rozvodů v době, kdy se úřady snažily prosadit nerozlučnost manželství ve jménu blaha společnosti (Halem, 1980).

I přesto, že se stigmatizace rozvedených začala ve 20. století pomalu vytrácet, stále bychom se ještě v padesátých letech u Goodeho (1956) dočetli, že ve společnosti byl rozvod možným, ale ne schvalovaným řešením manželského konfliktu (Goode, 1956).

S postupem času však dochází k nejistotě, zda rozvody nadále nějaké stigma způsobují. Weitzman (1984) například uvedla, že úbytek sociálního stigma tradičně patřícího k rozvodům se stal jednou z nejzásadnějších změn v sociálním prostředí

(Weitzman, 1990) a Spanier a Thompson (1984) dokonce tvrdili, že sociální stigma spojené s rozvodem vymizelo (Spanier & Thompson, 1984).

V protikladu s předchozími přesvědčeními, Rahman (2007) ve své studii uvádí, že ve společném životě se může objevit mnoho neshod a hlubokých rozdílů v názorech, které se někdy mění v manželské konflikty. Dlouhotrvající spory a konflikty mohou být odbourány několika způsoby jako například cizoložstvím, odloučením, nebo opuštěním, ale jen rozvod umožňuje označit lidi ve společnosti jako rozvedené. Rozvod tedy uděluje sociální sankci a formálně odděluje manželky nebo manžele od jejich manželského života, přidává jim vedle jejich společenského postavení přídavné jméno jako „rozvedený“ a vytváří v jejich společenském životě mnoho různorodých efektů (Rahman, 2007). Dále se Uunk společně Kalmijnem (2007) zabýval stigmatizací a dodává, že normativní klima v prostředí rozvedené osoby slouží jako omezení pro její úroveň interakce, čím netolerantnější je komunita vůči rozvodu, tím větší je šance ztráty sociálních kontaktů po rozvodu. Existuje několik důvodů, proč může normativní klima ovlivnit úroveň sociální interakce rozvedené osoby. Pokud existují normy netolerující rozvod, znamená to, že lidé, kteří se rozvedou, budou „potrestáni“ sociální sankcí. Sankce mohou mít několik podob. Například nepatrné negativní poznámky nebo klepy, ale mohou se objevit i přísné sankce, jako je veřejné odsouzení a ostracismus. V případě ostracismu jsou sociální důsledky nejjasnější, ale i když sankce nemají tak extrémní formu, můžeme očekávat, že budou mít vliv na sociální kontakty. Členové komunity se mohou začít vyhýbat pravidelnému kontaktu s rozvedenou osobou. To vede k úbytku kontaktu s přáteli, příbuznými a například i se sousedy. V závěru jejich testu stigmatizační hypotézy uvádějí:

- 1) Postoje k rozvodu se výrazně liší nejen mezi zeměmi, ale také se mezi regiony uvnitř zemí.
- 2) V regionech, kde je vyšší míra nesouhlasu s rozvodem, zažívají ženy po rozvodu vyšší úbytek kontaktů s přáteli a příbuznými, spolu s muži pak zažívají vyšší úbytek kontaktů v sousedství a muži častěji ukončí svá klubová členství.
- 3) Stigmatizační efekt se primárně objevuje u rozvedených, kteří se po rozvodu nepřestěhovali (Kalmijn & Uunk, 2007).

Naše kontakty mají velký vliv na naši pozici ve společnosti, protože nám pomáhají budovat naše místo ve společnosti. V práci Rahmana, Giedraitis a Akhtar (2013) bylo zjištěno, že se mnoho rozvedených osob cítí být na společnosti vyloženě závislí. Jejich

rodinný status, jakožto „rozvedený“, prohloubil proces izolace promítající se do jejich společenského života. Jejich respondenti jim dále sdělili, že byli v jejich okolí označováni za špatné příklady a že rozvod zhoršil jejich pozici ve společnosti (Rahman, Giedraitis, & Akhtar, 2013).

S uvolňováním rozvodových postojů a liberalizací rozvodových zákonů se hovoří i o vymizení stigmatizace. Gerstel (1987) uvádí, že stigma spojené s rozvody vymizelo pouze ve dvou ohledech. Za prvé se snížilo stigma spojené s rozvody jakožto kategorií samotnou, ale nelibost vůči rozvedeným jedincům se odvíjela od specifických podmínek jejich rozvodu. Z toho vyplývá, že někteří rozvedení jsou stále vystaveni nesouhlasu jejich okolí a alespoň jeden z páru se cítí být za rozvod obviňován. Za druhé, i přesto že je mnoho formálních instucionálních kontrol rozvodovosti oslabeno, člověk, který se rozvádí zažívá neformální, relativní sankce. Jde o mezilidské kontroly, které se projevují náhodně v lidském životě. Podle Gerstel se rozvedení lidé domnívají, že je manželské páry vylučují a sami se poté sdružují spíše s ostatními rozvedenými lidmi. V závěru tedy uvádí, že se rozvedení nadále podrobují stejným sociálním procesům a vyhodnocením, ovšem založených na obecnější stigmatizaci (Gerstel, 1987).

2.4.3.1 Stigmatizace v České republice

V České republice autoři ohledně stigmatizace rozvedených zastávají protichůdné názory.

Špatenková (2006) uvádí, že se z rozvodu stala v Čechách téměř běžná situace, vzhledem k tomu, že rozvodem končí každé třetí manželství a ve velkých městech pak každé druhé (Špatenková, 2006). Od roku 2012 je navíc nepovinné uvádět rodinný stav na svém občanském průkazu. Rodinný status již nadále nesouvisí bezprostředně s identifikací občana. Tento přístup byl v minulosti velmi kritizován a lidé si nepřáli tuto informaci v občanských průkazech uvádět.

I přesto však najdeme i studie stále potvrzující existenci stigmatizace. Podle Dudové (2007) například může rozvod uvnitř rodiny vést k její přímé stigmatizaci. „Špatná ekonomická situace domácnosti osamělé matky ale není jediným důsledkem rodičovského rozchodu. K dalším důsledkům patří například stigmatizace takovýchto rodin, výchovné problémy, o nichž se předpokládá, že souvisejí s nepřítomností otce v rodině, a emocionální nestabilita. Matky se musí vyrovnat s emocionální ztrátou, najít způsob, jak ekonomicky zajistit svou rodinu, a přitom se dostatečně věnovat dětem, stanovit nová

pravidla a získat výchovnou autoritu. Děti přicházejí o každodenní přítomnost otce, a navíc o většinu času, který jim dříve věnovala matka.“ (Dudová & Hastrmanová, 2007, str. 12).

Fučík (2008) tvrdí, že zavrženíhodnost rozvodů se v průběhu času výrazně měnila, a to od silného stigmatu, postihujícího nejen rozvedené ale i jejich potomky, k stále běžnější součásti biografie. Upozorňuje, že však i nyní lze předpokládat, že rozvod je vnímán jako selhání a že lidé, kteří prošli neúspěšným manželstvím, budou hledat nové partnery obtížněji. Dále dodává: „Z hlediska sociálního je rozvedený člověk více či méně stigmatizován v závislosti na obecných postojích k rozvodu a atribuci jeho příčin v dané společnosti. Z hlediska strukturálního je patrné, že rozvedení vstupují na sňatkový trh v jiném věku a v jiné situaci než svobodní, což jim může bránit v uskutečnění ideální volby. Pomyslná množina sňatkových kandidátů, jež je nazývána sňatkovým trhem, je tím menší, čím vyšší je věk, kdy do ní jedinci vstupují.“ (Fučík, 2008, str. 93).

Tabulka č. 3: Přehled důsledků rozvodu dle genderu, vlastní zpracování

ŽENY	MUŽI
Snížení standardního příjmu domácnosti (Kalmijn, 2005)	Potíž udržet kontakt s dětmi (Leopold, 2018)
Ztráta sociálního statusu (Wallerstein & Kelly, 1980; Küçükşen, 2016)	Ztráta sociálního kapitálu (Kalmijn, 2005)
Negativní pohled společnosti (stigma) (Küçükşen, 2016; Dudová & Hastrmanová, 2007)	Ztráta emocionální podpory (Parsons, 1955)
Nižší pravděpodobnost opětovného manželství (Küçükşen, 2016)	Náchylnost k pocíťování sociální a emoční osamělosti (Dykstra & Fokemma, 2007).
Klesající ekonomická a sociální mobilita (Weitzman, 1990)	Klesající profesní mobilita (Kalmijn, 2005)
Nedostatek času (ve spojitosti se samostatnou výchovou dětí) (Weitzman, 1990)	Potíž s kompenzací ztráty příjmu partnera (McManus & DiPrete, 2001)

3. Empirická část

3.1 Cíl práce

I když se rozvodovost dá celkem dobře změřit ze statistického pohledu, nese s sebou také další hůře měřitelné dopady, které ovlivňují samotné rozvedené. Tyto dopady se rozprostírají do různých oblastí (psychologické, sociální, ekonomické) a neovlivňují všechny skupiny stejně. Velké rozdíly najdeme zejména mezi dopady rozvodů na muže a ženy. Toto téma se již po dlouhou dobu drží mezi předními příčkami výzkumů zkoumající dopady rozvodů (společně s vlivem rozvodů na děti) a já bych ráda přispěla k vědecké diskusi v aspektu postojů české společnosti.

Mým cílem je zejména zanalyzovat, zda existují rozdíly v postojích mužů a žen k dopadům rozvodu. Domnívám se, že se v mé analýze ukážou rozdíly v těchto postojích. Dále bych se chtěla zaměřit na ostatní faktory, které mají potenciál k ovlivnění těchto postojů, jmenovitě věk, vzdělání, rodinný stav a ekonomická aktivita respondentů.

3.2 Data

Zpracovávat budu data zveřejněná Sociologickým ústavem Akademie věd ČR, konkrétně data sesbíraná Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) Sociologického ústavu Akademie věd ČR. Hlavním projektem tohoto centra je výzkum s názvem Naše společnost, v jehož rámci je ročně prováděno 12 šetření. Tento, přesněji průzkum veřejného mínění, zahrnuje reprezentativní vzorek české populace starší 15 let, kterého se vždy účastní zhruba 1000 respondentů. Data jsou dostupná v Datovém katalogu (ČSDA) na adrese <http://archiv.soc.cas.cz/> (cit.19.03.2020). V mé práci využiji šetření s názvem Postoje českých občanů k manželství a rodině (Český sociálněvědní datový archiv, 2017). Toto šetření jsem zvolila, protože se obsahově velmi dotýká mnou vybraného tématu, a to zejména porozvodového kontextu (rozvedení mají menší společenskou vážnost, rozvedeným mužům se žije hůře než rozvedeným ženám).

V šetření bylo dotázáno celkem 1023 osob reprezentujících obyvatelstvo ČR starších 15 let, přesněji šlo o 495 mužů a 528 žen, kteří byli vybráni kvótním výběrem. Základním vzorkem byla populace České republiky. Struktura samotné tazatelské sítě, ve které jsou kontrolovány velikosti místa bydliště a příslušných regionů, zajišťuje územní

reprezentativitu vzorku. Reprezentativita vzorku odpovídá základní populaci (s tolerancí minimálních odchylek) (Český sociálněvědní datový archiv, 2017). Z toho vyplývá, že budu moci výsledky zobecnit pro celou českou populaci.

Data byla získána pomocí standardizovaného dotazování (interview). Linderová, Scholz a Munduch (2016) uvádí, že: „Osobní dotazování v kvantitativních výzkumech je časově, organizačně a finančně poměrně nákladné, přičemž vychází ze záznamových archů s předem připravenou sadou standardizovaných otázek. Platí pro ně tedy podobná pravidla jako pro dotazník.“ (Linderová, Scholz, & Munduch, 2016, str. 49).

Vzhledem k tomu, že budu pracovat již se získanými daty, můžu čelit jistým úskalím, jako zejména v obsahu a rozsahu dotazovaných otázek, nebo kontrole výskytu chyb. I přesto se však domnívám, že mi analýza dvou vybraných výroků umožní určit spolehlivý výsledek, který bude dále možné využít v navazujících šetřeních.

3.3 Hypotéza

Na základě uvedené literatury skládající se z výzkumů a analýz dopadů rozvodů s ohledem na gender rozvedeného člověka si stanovím hlavní hypotézu. Hypotézu budu testovat na výrocih: „Rozvedení mají menší společenskou vážnost.“ a „Rozvedeným mužům se žije hůře než rozvedeným ženám.“. Výroky budou použity jako indikátory dopadů rozvodů. První výrok se zaměřuje na dopady rozvodů pro obě pohlaví rozvedených, zatímco druhý výrok už se soustředí spíše na rozdíly mezi nimi. Výzkumným problémem jsou rozdíly mezi postoji žen a mužů k dopadům rozvodu.

Hlavní hypotéza zní:

Existuje rozdíl mezi postoji žen a mužů k dopadům rozvodů.

Postoje respondentů v tomto případě odvozuji z toho, jak odpovídali na výše uvedené výroky, tedy z míry jejich souhlasu s nimi.

Hypotézu bych nadále chtěla rozšířit o kontrolní proměnné, které mi mohou pomoci s interpretací výsledku:

- Je postoj k rozvodu ovlivněn věkem respondenta?

- Je postoj k rozvodu ovlivněn vzděláním respondenta?
- Je postoj k rozvodu ovlivněn ekonomickou aktivitou respondenta?
- Je postoj k rozvodu ovlivněn rodinným stavem respondenta?

Pracovní hypotézy zní:

H1₀: Názory obou pohlaví v otázce, zda mají rozvedení mají menší společenskou, se neliší.

H1₁: Názory obou pohlaví v otázce, zda rozvedení mají menší společenskou vážnost, se liší.

H2₀: Názory obou pohlaví v otázce, zda se rozvedeným mužům žije hůře než rozvedeným ženám, se neliší.

H2₁: Názory obou pohlaví v otázce, zda se rozvedeným mužům žije hůře než rozvedeným ženám, se liší.

V případě potvrzení nulové hypotézy bude dokázáno, že vztah, který jsme předpokládali neexistuje, a proměnné na sobě tedy nejsou závislé. V opačném případě potvrzení alternativní hypotézy znamená, že vztah mezi proměnnými se prokázal. Pokud se však alternativní hypotéza nepotvrdí, automaticky to neznamená, že platí hypotéza nulová. Pouze nemáme dostatek důkazů na to, abychom ji mohli zamítnout.

3.4 Výběr indikátorů

Indikátory postojů k dopadům rozvodů je míra souhlasu s tvrzeními:

OV.61n Rozvedení mají menší společenskou vážnost

OV.61o Rozvedeným mužům se žije hůře než rozvedeným ženám

Varianty odpovědí:

rozhodně souhlasí

spíše souhlasí

ani souhlas ani nesouhlas

spíše nesouhlasí

rozhodně nesouhlasí

neví

Varianty, ve kterých respondent uvedl odpověď „neví“, byly vyřazeny z analýzy.

Indikátor pohlaví:

muž

žena

Indikátor transformovaného vzdělání (4 kategorie):

(nedokončené) základní

střední bez maturity a vyučení

střední s maturitou

VOŠ, bakalářské a VŠ

Indikátor stavu:

svobodný, svobodná

ženatý, vdaná (registrované partnerství)

rozvedený, rozvedená

vdovec, vdova

Indikátor ekonomické aktivity:

neaktivní

aktivní

3.5 Metoda

Ve své analýze využiji kvantitativní výzkumnou strategii. Podle Linderové, Scholze a Munducha (2016) se kvantitativní výzkum zabývá získáváním údajů o četnosti výskytu určitého jevu a vztahy mezi těmito jevy (proměnnými), ale zároveň však tyto proměnné nepopisuje. Aby bylo možné určit sílu vztahů mezi jevy (míru korelace mezi proměnnými) je zapotřebí získat velký objem dat z různých zdrojů (v mém případě od respondentů). Sesbíraná data se pak vyhodnocují na základě statisticko-matematických operací (např. analýzy) (Linderová, Scholz, & Munduch, 2016).

Já ve stejném duchu podrobím sekundární analýze (v programu IBM SPSS) data z výše uvedeného šetření Postoje českých občanů k manželství a rodině. Podle Vojtíška (2012) je cílem sekundární analýzy objevení nových souvislostí uvnitř již získaných a zpracovaných dat. Výsledkem této techniky může být např. vytvoření určité typologie nebo popis nových souvislostí a jejich vliv na již známé skutečnosti – potvrzení či vyvrácení již uznávaných skutečností (Vojtíšek, 2012).

Mým prvním krokem bylo stanovení nulových hypotéz (H_0) a jejich alternativ (H_1). Po stanovení hypotéz si zvolím hladinu významnosti α . Pokud bude p-hodnota testu větší než hladina významnosti α , výsledek testu není statisticky významný. Pokud bude p-hodnota menší než hladina významnosti α , výsledek testu je statisticky významný. Podle Kladiva (2013) bychom se měli snažit si hladinu významnosti volit co nejmenší, zpravidla se používá $p = 0,05$ (5 %), stejnou výši použiji i ve své analýze (Kladivo, 2013).

K analýze dat využiji ordinální regresní analýzu (logit), která mi umožní testovat hypotézu uvedenou výše a také filtrovat možné vlivy třetích proměnných (vzdělání, stav, ekonomická aktivita respondenta). Metodu regresní analýzy použiji, protože mě zajímá závislost určité kvantitativní proměnné (odpovědi na otázky) na více kvantitativních proměnných, tzv. regresorech. Regresní analýzu vytvořím pro každý výrok zvlášť.

Regresní vzorec vypadá následovně:

$$y = \text{logit}(b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_nx_n + \xi)$$

Platí, že:

y – výroky „Rozvedení mají menší společenskou vážnost“ a „Rozvedeným mužům se žije hůře než rozvedeným ženám“

x_1 ...pohlaví

x_2 ...věk

x_3 ...vzdělání respondenta

x_4 ...ekonomický stav respondenta

x_5 ...rodinný stav respondenta

b_1, b_2, \dots, b_5 regresní koeficienty

b_0 – průsečík osy Y nebo konstantní člen

ξ – chyba (náhodná složka)

Vysvětlovanou (závislou) proměnnou (y) v tomto případě budou jednotlivé otázky z dotazníku, které zjišťovaly postoj respondentů k dopadům rozvodu.

Analyzovat budu dva výroky, a to:

- 1) Rozvedení mají menší společenskou vážnost
- 2) Rozvedeným mužům se žije hůře než rozvedeným ženám

3.6 Popis dat

Zde bych ráda za pomoci tabulek a histogramů představila vzorek respondentů, a to na základě používaných proměnných. V tabulce uvádím možnosti odpovědí a jejich kódování uvedené ve zdrojovém souboru.

Ve výzkumném souboru bylo povoleno celkem šest variant odpovědí ve škále od „rozhodně souhlasím“, až po „rozhodně nesouhlasím“. Mimo jiné mohli respondenti také využít odpovědi „nevím“ nebo na otázku neodpovědět vůbec. Tito respondenti byli z analýzy vyřazeni a nejsou zohledněni ani v níže uvedených tabulkách.

Pohlaví respondentů

Tabulka č. 4: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Počet	Počet v %
Muž (1)	495	48,4 %
Žena (2)	528	51,6 %

Věk respondentů

Počet platných případů byl 1021, z toho minimální věk byl 15 let a maximální 89 let.

V průměru bylo respondentům 46,15 let.

Vzdělání respondentů

Varianty odpovědí zněly:

- nedokončené a dokončené základní
- střední bez maturity a vyučení
- střední s maturitou
- VOŠ, Bakalářské a VŠ

Tabulka č. 5: Transformované vzdělání respondentů (rozdělené do čtyř kategorií)

Vzdělání	Počet	Počet v %
Nedokončené a dokončené základní (1)	182	17,9 %
Střední bez maturity a vyučení (2)	357	35 %
Střední s maturitou (3)	329	32,3 %
VOŠ, Bakalářské a VŠ (4)	151	14,8 %

Z tabulky č. 5 můžeme vyčíst, že respondenti měli nejčastěji středoškolské vzdělání bez maturity a vyučení (35 %) a nejméně se mezi respondenty objevovalo vzdělání vysokoškolské (14,8 %).

Rodinný stav respondentů

Tabulka č. 6: Rodinný stav

Rodinný stav	Počet	Počet v %
Svobodný, svobodná (1)	292	28,6 %
Ženatý, vdaná (registrované partnerství) (2)	503	49,2 %
Rozvedený, rozvedená (3)	131	12,8 %
Vdovec, vdova (4)	96	9,4 %

Tabulka č. 6 nám ilustruje rodinný stav respondentů, ve kterém byli téměř z poloviny (49,2 %) v manželství (registrovaném partnerství). Svobodných bylo celkem 28,6 %, rozvedených 12,8 % a nejméně vdovců/vdov s podílem 9,4 %.

Ekonomická aktivita respondentů

Tabulka č. 7: Ekonomická aktivita

Ekonomická aktivita	Počet	Počet v %
Neaktivní (1)	413	40,4 %
Aktivní (2)	609	59,6 %

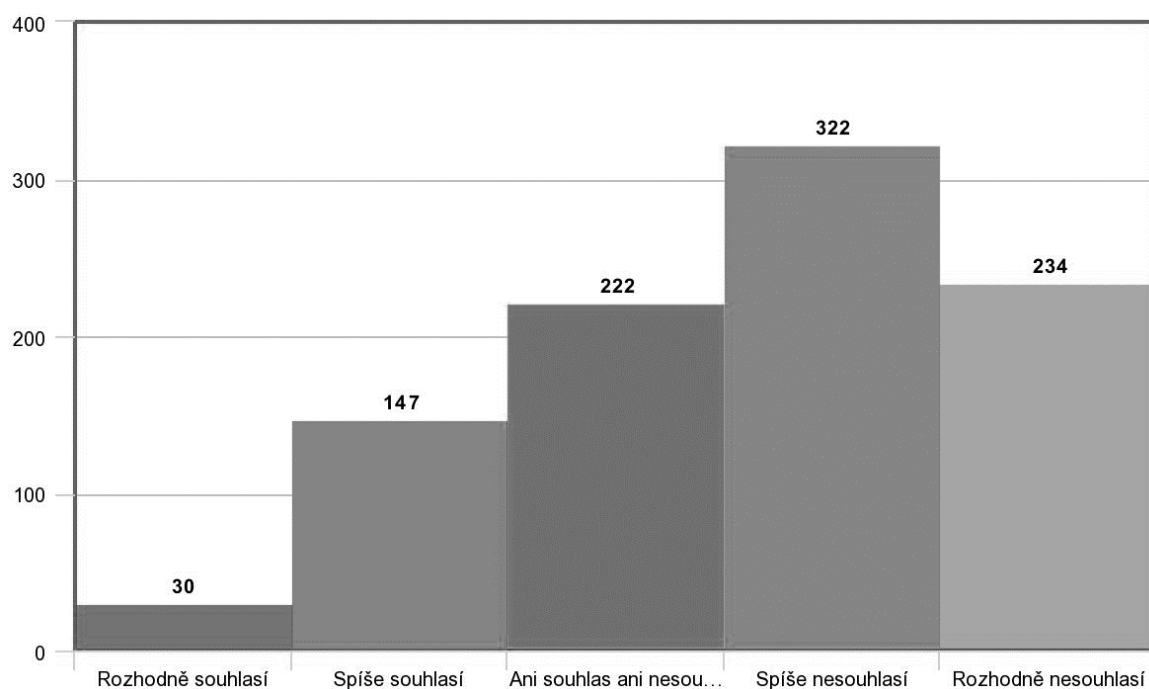
Tabulka č. 7 vypovídá o ekonomické aktivitě respondentů. Ve vzorku převládala nadpoloviční většina ekonomicky aktivních (59,6 %) a ekonomicky neaktivních bylo 40,4 %.

Postoje respondentů – rozvedení mají menší společenskou vážnost

Tabulka č. 8: Rozložení odpovědí na otázku, zda si respondent myslí, že rozvedení mají menší společenskou vážnost.

Odpovědi	Počet	Počet v %
Rozhodně souhlasí (1)	30	2,9 %
Spíše souhlasí (2)	147	14,4 %
Ani souhlas ani nesouhlas (3)	222	21,8 %
Spíše nesouhlasí (4)	322	31,6 %
Rozhodně nesouhlasí (5)	234	23,0 %

Histogram č. 1: Postoje respondentů – rozvedení mají menší společenskou vážnost

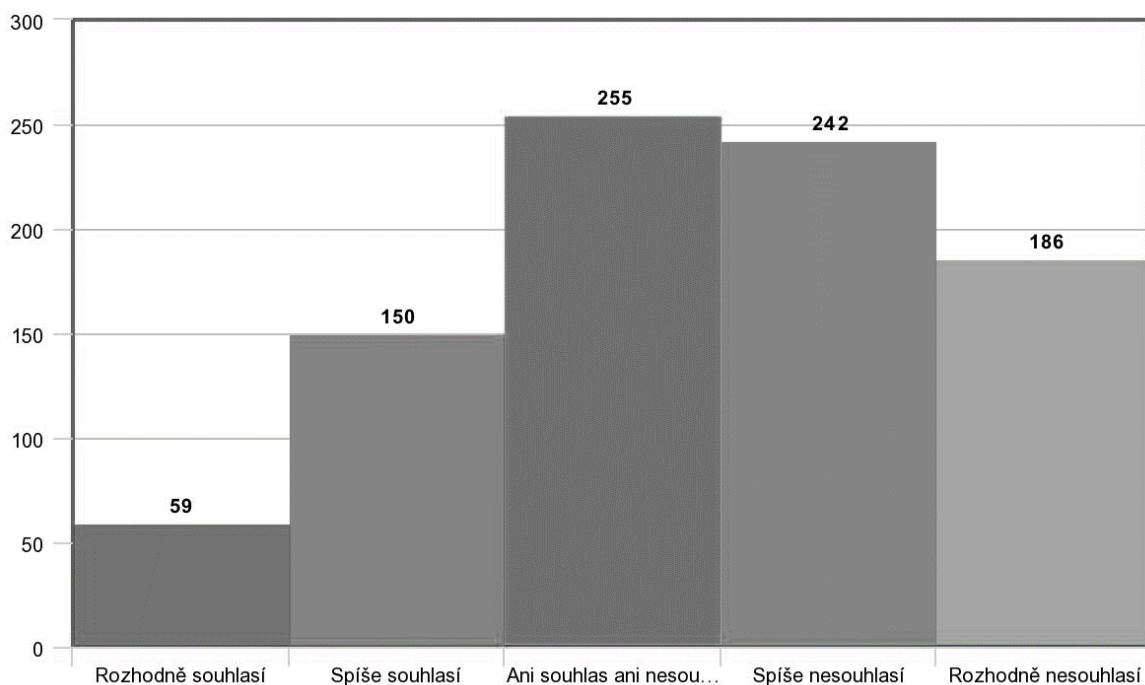
Z průzkumu vyšla jako nejčtenější míra souhlasu s výrokem rozvedení mají menší společenskou vážnost „spíše nesouhlasí“ (viz tabulka č. 8), a to v celkovém podílu 31,6 %. Z dalších odpovědí vidíme, že se česká společnost spíše přiklání k nesouhlasu a neurčitý postoj zaujalo 21,8 % respondentů.

Postoje respondentů – rozvedeným mužům se žije hůř než rozvedeným ženám

Tabulka č. 9: Rozložení odpovědí na otázku, zda si respondent myslí, že se rozvedeným mužům žije hůř než rozvedeným ženám.

Odpovědi	Počet	Počet v %
Rozhodně souhlasí (1)	59	5,8 %
Spíše souhlasí (2)	150	14,8 %
Ani souhlas ani nesouhlas (3)	255	25,1 %
Spíše nesouhlasí (4)	242	23,8 %
Rozhodně nesouhlasí (5)	186	18,3 %

Histogram č. 2: Postoje respondentů – rozvedeným mužům se žije hůř než rozvedeným ženám

Z průzkumu vyšla jako nejčastější míra souhlasu s výrokem rozvedeným mužům se žije hůř než rozvedeným ženám „ani souhlas ani nesouhlas“ (viz tabulka č. 9), a to v podílu 25,1 %. Druhou nejčastější odpovědí bylo „spíše nesouhlasí“ s podílem 23,8 %.

3.7 Výsledky ordinální regresní analýzy

V níže uvedených tabulkách prezentuji výsledky ordinální regresní analýzy provedené v programu IBM SPSS.

Tabulka č. 10 - Výsledky ordinální regresní analýzy u výroku: „**Rozvedení mají menší společenskou vážnost**“ (zdroj: vlastní zpracování dat z výzkumu „Naše společnost“, provedeného v únoru 2017)

	Estimate	Sig.
Threshold = 1	-4,456	,000
Threshold = 2	-2,484	,000
Threshold = 3	-1,301	,005
Threshold = 4	,208	,655
Věk	-,260*	,000
Pohlaví – Muž	,157	,192
Stav – Svobodný/Svobodná	,007	,979
Stav – Ženatý/Vdaná	-,141	,533
Stav – Rozvedený/Rozvedená	-,163	,538
Ekonomická aktivita – Neaktivní	-,214	,116
Vzdělání - (Neúplné) základní	-,370	,094
Vzdělání – SŠ nebo odborné bez maturity	-,129	,478
Vzdělání – SŠ s maturitou	-,003	,986
Sig.		,000
Pseudo R-Square – Cox and Snell	,045	
Pseudo R-Square – Nagelkerke	,048	
Pseudo R-Square – McFadden	,016	
Počet dotazovaných	1023	
Platná pozorování	949	

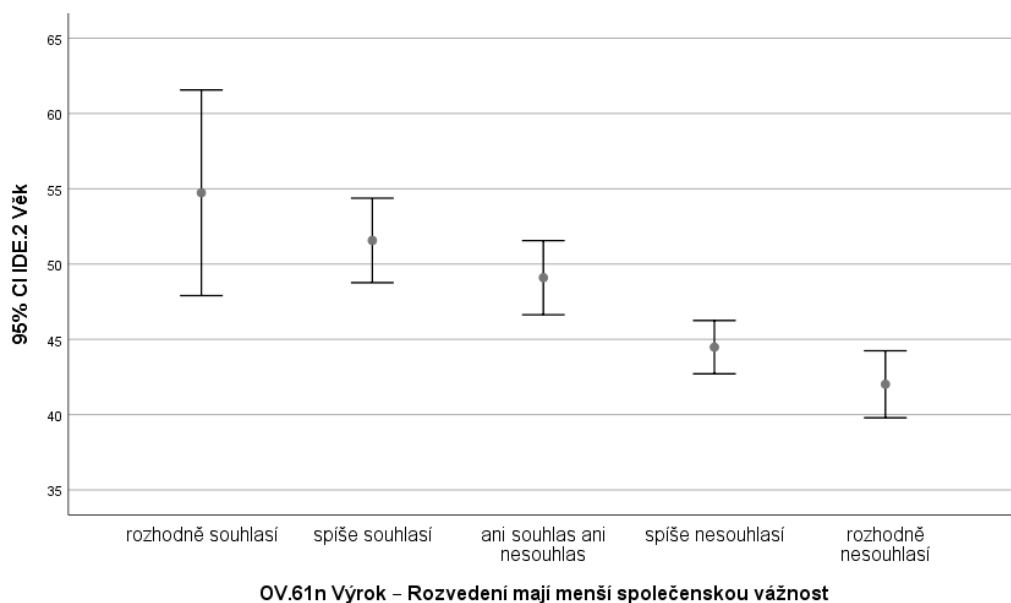
V tabulce jsou vynechány referenční proměnné. Referenční proměnná pro „muž“ je „žena“, pro stav – svobodná/svobodný je stav – vdovec/vdova, pro ekonomickou aktivitu – neaktivní je ekonomická aktivita – aktivní a pro proměnnou vzdělání – (neúplné) základní je to vzdělání – VOŠ, Bakalářské a VŠ. Za statisticky významné proměnné jsou označeny ty proměnné, u nichž byla zjištěna statistická významnost alespoň 5 %, kterou jsem si na začátku zvolila. V tabulce tyto proměnné označuji symbolem (*). Statistická významnost byla testována na hladině významnosti alfa 0,05.

V první testovací hypotéze jsem stanovila, že názor obou pohlaví v otázce, zda mají rozvedení mají menší společenskou vážnost se neliší. Jak ale ovšem můžeme vyčíst

z tabulky, hodnota Sig je 0,192 a je tedy vyšší než naše stanovená hodnota významnosti alfa 0,05. Z toho vyplývá, že nemáme dostatek důkazů, abychom mohli zamítnout nulovou hypotézu a alternativní hypotéza, která tvrdí, že se liší názor obou pohlaví v otázce, zda rozvedení mají menší společenskou vážnost, se nepotvrzuje.

Jako statisticky významná se však prokázala kontrolní proměnná věk, a to v záporném koeficientu. Znamená to tedy, že starší lidé spíše, než mladí souhlasí, že rozvedení mají menší společenskou vážnost.

Graf č. 1: Vykreslení odpovědí respondentů dle věku (vlastní zpracování)

To může být způsobeno více faktory. Jedním z nich může být zvyšování legislativní a sociální tolerance vůči rozvodům. Za komunismu v roce 1963 se u nás poprvé objevuje aplikace nesporného rozvodu, který umožnil manželství rozvést bez prokazování viny jedné ze stran, což vedlo k uvolnění jistého stigmatizačního břemena z celého procesu a k významnému vzrůstu rozvodovosti, kterou jsou mladší ročníky ovlivněny (Nakonezny, Shull & Rodgers, 1995; Amato & Irving, 2006).

Dalším důvodem může být náboženské vyznání. V minulém století přišel útlum náboženství na úkor ateismu, který se v Čechách významně rozšířil. Po Sametové revoluci v roce 1989 se k nějakému náboženskému vyznání přihlásilo podle sčítání lidí 43,9 % lidí, bez víry bylo celkem 47,6 %, v roce 2001 ale již tento počet vystoupal na číslo 64,8 % a v roce 2001 62,4 %. V roce 2011 se k víře hlásilo pouze 20,6 % a z toho jen 13,9 % k nějaké oficiálně uznávané církvi (ČSÚ, 2014a).

Podle studie Kalmijna a de Graafa (2006) má náboženství jasný negativní dopad na rozvod. Příslušníci reformovaných a ortodoxních protestantů mají nižší celkové riziko rozvodu než ateisti, zatímco riziko rozvodu katolíků je uprostřed (de Graaf & Kalmijn, 2006).

Důvodů, proč lidé vyznávající náboženskou víru, využívají možnosti rozvodů mnohem méně je více. Jedním z nich je podle Amata (2010) například efekt silnějších kolektivních sankcí, které mají konzervativní křesťanská společenství proti rozvodu, jakož i jejich obecné posvěcení manželského vztahu (Amato, 2010). Další se týká například sociální kontroly. Pokud jde o sociální kontrolu, náboženství omezuje a postihuje deviantní postoje a chování vnímané jako hrozba kulturně hodnotným rodinným vzorcům (D'antonio, Newman, & Wright, 1982).

Podle tabulky č. 11 jsou ateizací, která podněcuje i pohled na rozlučitelnost manželství, ovlivněni zejména mladší lidé, kteří již nejsou tolik ovlivněni náboženskou sociální kontrolou, a to může vést k menší míře souhlasu s existencí spojitosti společenské vážnosti s rodinným statutem „rozvedený/á“.

Tabulka č. 11: Věřící v České republice podle věku k 26.3.2011 (ČSÚ, 2014a)

Věk	Věřící celkem		
	abs.	% podíl z	
		úhrnu	věk.sk.
Celkem	2 168 952	100,0	20,8
v tom:			
0-14	195 495	9,0	13,1
15-19	87 168	4,0	15,1
20-29	234 219	10,8	16,8
30-39	309 628	14,3	17,7
40-49	259 869	12,0	18,7
50-59	285 373	13,2	20,2
60-69	367 290	16,9	28,1
70+	427 020	19,7	39,4
nezjištěno	2 890	0,1	8,1

Tabulka č. 12 - Výsledky ordinální regresní analýzy u výroku: „**Rozvedeným mužům se žije hůř než rozvedeným ženám**“ (zdroj: vlastní zpracování dat z výzkumu „Naše společnost“, provedeného v únoru 2017)

	Estimate	Sig.
Threshold = 1	-2,370	,000
Threshold = 2	-,894	,060
Threshold = 3	,403	,396
Threshold = 4	1,686	,000
Věk	-,095	,191
Pohlaví – Muž	,449*	,000
Stav – Svobodný/Svobodná	,117	,688
Stav – Ženatý/Vdaná	,015	,948
Stav – Rozvedený/Rozvedená	,365	,177
Ekonomická aktivita – Neaktivní	-,246	,080
Vzdělání - (Neúplné) základní	-,209	,357
Vzdělání – SŠ nebo odborné bez maturity	-,088	,636
Vzdělání – SŠ s maturitou	,153	,410
Sig.		,000
Pseudo R-Square – Cox and Snell	,035	
Pseudo R-Square – Nagelkerke	,037	
Pseudo R-Square – McFadden	,012	
Počet dotazovaných	1023	
Platná pozorování	887	

V tabulce jsou vynechány referenční proměnné. Referenční proměnná pro „muž“ je „žena“, pro stav – svobodná/svobodný je stav – vdovec/vdova, pro ekonomickou aktivitu – neaktivní je ekonomická aktivita – aktivní a pro proměnnou vzdělání – (neúplné) základní je to vzdělání – VOŠ, Bakalářské a VŠ. Za statisticky významné proměnné jsou označeny ty proměnné, u nichž byla zjištěna statistická významnost alespoň 5 %, kterou jsem si na začátku zvolila. V tabulce tyto proměnné označuji symbolem (*). Statistická významnost byla testována na hladině významnosti alfa 0,05.

Druhá testovaná hypotéza tvrdí, se názory obou pohlaví v otázce, zda se rozvedeným mužům žije hůř než rozvedeným ženám, liší. V tomto případě je hodnota Sig 0,000 a je tedy menší než stanovená hladina významnosti alfa 0,05. Koeficient je v případě mužů kladný. Muži si spíše, než ženy myslí, že rozvedeným mužům se žije hůře než rozvedeným ženám. Ženy naopak zastávají postoj, že rozvedeným mužům se žije hůř než rozvedeným ženám statisticky významně méně. Nulová hypotéza, která tvrdí, že neexistuje rozdílná míra souhlasu mezi názorem obou pohlaví v otázce, zda se rozvedeným mužům žije hůře než rozvedeným ženám, byla na základě hladiny významnosti alfa 0,05

zamítnuta. Byla tedy přijata alternativní hypotéza, protože se prokázala statisticky významná souvislost mezi pohlavím a postojem respondenta k dopadům rozvodu na muže a ženy.

Vzhledem k přehledu literatury uvedené v teoretické části bychom mohli očekávat, že společnost bude spíše připisovat vyšší míru dopadů rozvodů na život žen, popřípadě nahlížet na dopady jako genderově vyrovnané, z analýzy ovšem vyšlo, že muži připisují horší porozvodové postavení především svému genderu.

Výsledky mé analýzy se shodují se závěry Dudové a Hastrmanové (2007), které se ve své práci zmiňují o stereotypní představě, kterou sdílí zejména rozvedení muži, že pro ženy je po všech stránkách rozvod manželství výhodnější (děti zůstávají s nimi, mohou získat do svého vlastnictví byt a žít z výživného, které otec na děti platí). Tato představa se podle nich stává zcestnou, protože neodpovídá výsledkům studií provedených na výzkum životní úrovně rozvedených matek. Jejich zjištění potvrdily, že matky po rozvodu čelí mnohdy krizové ekonomické situaci, která je doprovázena a zčásti i způsobena jejich výhradní zodpovědností za péči o děti, diskriminací na pracovním trhu a malými pracovními zkušenostmi způsobenými přerušením pracovní aktivity z důvodu narození dítěte či dětí (Dudová & Hastrmanová, 2007).

Které další faktory mohly odpovědi mužů ovlivnit? Jednu z možných odpovědí bychom mohli vyčíst z kapitol sociální psychologie. Pokud uvažujeme o mužích a ženách jako o jednotlivých skupinách vytvořených na základě sociální kategorizace, může jejich zdánlivé rozdělení do těchto skupin spustit meziskupinové chování. Podle Kouřilové (2011) sociální kategorizace, během které jsou lidé identifikováni jako členové vlastních či nečlenských skupin, rozhodujícím způsobem ovlivňuje vnímání sociální reality, stejně jako afektivní a behaviorální reakce vůči druhým lidem. Členské skupiny mají mnoho typů, najdeme mezi nimi mimo jiné i gender. Na základě těchto údajů můžeme stanovit, že muži nahlíží na ostatní muže jakožto na členy jejich vlastní skupiny a ženy, jakožto na členy skupiny nečlenské. Kouřilová dále uvádí, že preference vlastních skupin před nečlenskými je obecnou charakteristikou lidských sociálních interakcí. Jde o fenomén, který je součástí meziskupinového zkreslení, které se projevuje upřednostňováním vlastní skupiny a jejich členů a může se projevat také znevažováním skupin nečlenských (Kouřilová, 2011). S tím se pojí fakt, že na emoční rovině pak lidé pocítují například více pozitivních emocí vůči členům vlastní skupiny ve srovnání s jinými (Otten & Moskowitz, 2000). Na tomto základě by se dalo předpokládat, že muži mohou cítit více empatie vůči členům své vlastní skupiny, a tedy se spíše přiklánět k názoru, že se jim žije po rozvodu hůře. Podobnému

tématu se věnoval i Dambrun, Duarte a Guimond (2004), v jejichž studii provedené ve Francii bylo zjištěno, že muži se nejvíce ztotožňují s muži a dále se ztotožňují se ženami v nižší míře než ženy samy se sebou (Dambrun, Duarte, & Guimond, 2004). To by zároveň mohlo vysvětlovat, proč se signifikantní vztah prokázal mezi odpověďmi mužů, ale samotné ženy nezaujímaly stejné stanovisko vůči své skupině.

Opačné výsledky bychom našli ve studii Rudman provedené v New Jersey (2004) jejíž čtyři experimenty potvrdily, že ženské automatické členské předsudky jsou pozoruhodně silnější než u mužů. Výsledky ukázaly, že ženy projevovaly skupinové zaujetí čtyřikrát více než muži. Tato čísla jsou založena na průměru samostatných studií, které zahrnovaly výzkumné skupiny různých velikostí. Na závěr dodává, že pokud se měří automatické postoje dospělých, mají v průměru více pozitivních pocitů vůči skupině žen (Rudman, 2004).

Dále mohly být odpovědi ovlivněny například tím, že studie ukazují, že výhody sezdaného života se pro muže zdají být mnohem vyšší než pro ženy, a to až do takové míry, že jim tento způsob života snižuje úmrtnost (Glick & Carter, 1970), tím že manželství je pro muže psychologicky výhodnější než pro ženy a že muži jsou z rozvodu zoufalejší (Gove, 1972) nebo například že návrh na rozvod podávají z vyšší míry ženy (na návrh ženy bylo v České republice v roce 2017 rozvedeno 9 368 manželství (36,4 %), na návrh muže 5 115 (19,9 %)) (ČSÚ, 2017a), z čehož vychází, že ženy jsou se svými manželstvími spokojeny méně než muži (Rosenfeld, 2018). U tohoto bodu však podle Dudové a Hastrmanové (2007) musíme brát v potaz, že fakt, že ženy podají návrh na rozvod k soudu ještě neznamená, že jsou jeho skutečnými iniciátorkami. Může to být také pouze ukazatel, že ženy mají dříve než muži potřebu nastalou situaci formálně řešit (Dudová & Hastrmanová, 2007).

Tyto a další možné faktory by bylo vhodné rozvést v dalších interpretacích výsledků, které by poskytly komplexnější pohled do jednotlivých postojů mužů.

3.8 Etické otázky

V rámci projektu Naše společnost byl zajištěn informovaný souhlas respondentů. Účast byla dobrovolná, participanti byli o průběhu výzkumu řádně poučeni a měli možnost kdykoliv od interview odstoupit.

Při získání dat jsem musela souhlasit s podmínkami, které mi ukládá datový archiv. Mimo jiné že zajistím ochranu veškerých osobních i jiných citlivých údajů a že bude zachována anonymita všech, kteří se na výzkumu účastnili. Žádné informace se nedostanou ani ke třetím stranám. Vše bude řádně archivováno. Žádná data nebudou pozměňovat, falzifikovat. Nedopustím se ani plagiátorství a všechny zdroje budu řádně citovat.

4. Závěr

I přesto, že se důsledky rozvodu postupně zmírňují (zejména v oblasti stigmatizace), je pořád jisté, že muži a ženy nenesou jeho důsledky stejnou měrou a ve stejných oblastech. Z uvedených teoretických základů vidíme, že zatímco ženy zažívají větší strasti v oblasti ekonomické, pro muže je naopak těžší se s rozvodem vyrovnávat na sociální a psychologické úrovni. Tyto rozdíly v souvislosti se stále vysokou mírou rozvodovosti z tohoto problému tvoří velmi aktuální téma, kterému je potřeba věnovat náležitou pozornost.

Jako cíl této práce jsem si zvolila zkoumání rozdílů v postojích k dopadům rozvodu na základě genderu, a to hlavně se zaměřením na rozdíly v oblasti stigmatizace a celkového zhodnocení porozvodového stavu.

V teoretické části jsem začala se stručným nastíněním instituce manželství a rozvodu, spolu s podrobnou statistikou platící pro Českou republiku. Dále jsem se zabývala faktory socioekonomického rázu, které rozvodovost stimulují, a následně samotnými socioekonomickými dopady rozvodů, včetně samostatné kapitoly vysvětlující problematiku stigmatizace v České republice a v zahraničí. Na závěr jsou uvedeny samostatné dopady rozvodů s ohledem na gender rozvedeného.

Výzkumná část vychází z analýzy dat, která byla sesbírána Centrem pro výzkum veřejného mínění, s názvem Naše společnost. Tato data byla sesbírána v únoru 2017 a konkrétní baterie dat se jmenuje Postoje českých občanů k manželství a rodině. Z celkového souboru byly vybrány dva výroky, které se staly základem mé práce a byly použité při analýze jako závislé proměnné. Výroky se zaměřují na společenské postavení člověka po rozvodu a zároveň na celkové postavení rozvedeného člověka s ohledem na jeho gender. Jako nezávislá proměnná byl použit gender respondenta. V analýze byly také použité kontrolní proměnné, a to sice věk, ekonomická aktivita, vzdělání a rodinný stav respondenta.

Hypotézy jsem následně ověřovala za pomoci logistické ordinální regrese, na jejímž základě jsem potvrdila jednu ze dvou testovaných hypotéz.

Závěrem této bakalářské práce je, že se potvrdilo, že mezi muži a ženami existuje rozdíl v tom, jak nahlíží na důsledky rozvodů s ohledem na pohlaví rozvedeného člověka. Jmenovitě jde o fakt, že muži si spíše, než ženy myslí, že rozvedeným mužům se žije hůř než rozvedeným ženám. Na druhou stranu se nepotvrdilo, že by gender měl

vliv na postoje vůči celkovému společenskému postavení rozvedených (s akcentem na stigmatizaci), ale jako významným faktorem se prokázal být věk, kde starší lidé spíše, než mladší souhlasili, že rozvedení mají menší společenskou vážnost.

5. Zdroje

Zdroj dat:

Český sociálněvědní datový archiv (2017). *Datový soubor Naše společnost 2017 - únor*.
Získáno 22. 2 2020, z ČSDA: <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>

Ostatní zdroje:

Amato, P. (1996). Explaining the intergenerational transmission of divorce. *Journal of Marriage and the Family* Vol. 58, No. 3, 628-640. Získáno 6. 5 2019, z
<https://www.jstor.org/stable/353723?seq=1>

Amato, P. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family* Vol. 62, No. 4, stránky 1269-1287. Získáno 2. 3 2020, z
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>

Amato, P. (2010). Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments. *Journal of Marriage and Family* 72(3), 650-666. Získáno 2. 3 2020, z
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>

Amato, P., & Irving, S. (2006). Historical Trends in Divorce in the United States. V M. Fine, & J. Harvey, *Handbook of Divorce and Relationship Dissolution* (stránky 41-58). Lawrence Erlbaum.

Becker, G. (1963). *The Outsiders*. Chicago: University of Chicago Press.

Becker, G. (1991). *A Treatise on Family*. Cambridge: Harvard University Press; 1991.

Bokker, P. L., Farley, R. C., & Denny, G. (2006). The Relationship Between Father/Child Contact and Emotional Well-Being Among Recently Divorced Fathers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 45(1-2), 63-77.

Braver, S. (1999). The Gender Gap in Standard of Living After Divorce: Vanishingly Small? *Family Law Quarterly* 33(1), stránky 111-134. Získáno 2. 3 2020, z
https://www.researchgate.net/publication/254142298_The_Gender_Gap_in_Standard_of_Living_After_Divorce_Vanishingly_Small

Brines, J., & Joyner, K. (1999). The ties that bind: Principles of cohesion in cohabitation and marriage. *American Sociological Review* Vol. 64, No. 3, 333-355.

Buzková, E. (2008). *Sociální deviace a právo*. Právnická fakulta Masarykovy univerzity .

- Cialdini, R., & Trost, M. (1998). Social influence: Social norms, conformity and compliance. *Annual Review of Psychology* 55(1), 591-621. Získáno 5. 2 2020, z https://www.researchgate.net/publication/8902776_Social_Influence_Compliance_and_Conformity
- ČSÚ. (2004). *Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky*. Získáno 27. 3 2020, z [czso.cz](https://www.czso.cz): https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04
- ČSÚ. (2006). *III. Rozvodovost*. Získáno 10. 4 2020, z [czso.cz](https://www.czso.cz): <https://www.czso.cz/documents/10180/20554191/4007rr4.pdf/1e4e0853-d2a4-41d3-b677-d0be6524acd2?version=1.0>
- ČSÚ. (2009). *III. Rozvodovost*. Získáno 22. 2 2020, z [czso.cz](https://www.czso.cz): <https://www.czso.cz/documents/10180/20554207/400710a3.pdf/957e1231-afe4-4771-b608-1255967ea379?version=1.0>
- ČSÚ. (2014a). *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu - 2011*. Získáno 29. 3 2020, z [czso.cz](https://www.czso.cz): <https://www.czso.cz/csu/czso/nabozenska-vira-obyvatel-podle-vysledku-scitani-lidu-2011-61wegp46fl>
- ČSÚ. (2014b). *Obrat v rozvodech*. Získáno 3. 4 2020, z [czso.cz](https://www.czso.cz): <https://www.czso.cz/csu/czso/0b00225862>
- ČSÚ. (2017a). *Rozvodovost*. Získáno 22. 2 2020, z Český statistický úřad: <https://www.czso.cz/documents/10180/61565976/1300691803.pdf/104cb875-5ab9-49b8-a048-d9e3a0d83684?version=1.4>
- ČSÚ. (2017b). *Rozvody podle příčiny rozvratu manželství*. Získáno 22. 2 2020, z [czso.cz](https://www.czso.cz): <https://www.czso.cz/documents/10180/61566220/13006718rc10.pdf/be4b4001-6056-49d2-b05b-5ddef12a85c7?version=1.0>
- ČSÚ. (2018). *Pohyb obyvatelstva - rok 2017*. Získáno 22. 2 2020, z [czso.cz](https://www.czso.cz): <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2017>
- ČTK. (2010). *Církevní sňatek zvolí asi jen desetina snoubenců*. Získáno 22. 2 2020, z [Denik.cz](https://www.denik.cz): https://www.denik.cz/z_domova/cirkevni-snatek-voli-jen-asi-desetina20100727.html
- Dambrun, M., Duarte, S., & Guimond, S. (2004). Why are men more likely to support group-based dominance than women? The mediating role of gender identification. *British Journal of Social Psychology* 43(Pt 2), stránky 287-297. Získáno 7. 4 2020, z

- https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/47632150/Why_Are_Men_More_Likely_to_Support_Group20160729-30287-1ouqsf8.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DWhy_are_men_more_likely_to_support_group.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X
- D'Antonio, W., Newman, W., & Wright, S. (1982). Religion and Family Life: How Social Scientists View the Relationship. *Journal for the Scientific Study of Religion* 21(3), 218-225.
- de Graaf, P., & Kalmijn, M. (2006). Change and stability in the social determinants of divorce. *European Sociological Review* 22(5), 561-572.
- Demografické informační centrum. (5. 4 2020). *Rozvodovost - základní ukazatele*. Načteno z demografie.info: http://www.demografie.info/?cz_rozvodukazatele
- Diekmann, A., & Schmidheiny, K. (2004). The Intergenerational Transmission of Divorce: A Fifteen-Country Study with the Fertility and Family Survey. *Comparative Sociology* 12, 1-14. Získáno 11. 4 2020, z https://www.researchgate.net/publication/5020712_The_Intergenerational_Transmission_of_Divorce_A_Fifteen-Country_Study_with_the_Fertility_and_Family_Survey
- Dudová, R., & Hastrmanová, Š. (2007). *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV.
- Dykstra, P., & Fokemma, T. (2007). Social and Emotional Loneliness Among Divorced and Married Men and Women: Comparing the Deficit and Cognitive Perspectives. *Basic and Applied Social Psychology* 29(1), stránky 1-12.
- Eurostat. (2015). *Archiv: Rodinné chování v České republice: první děti později a mimo manželství*. Získáno 11. 10 2019, z [ec.europa.eu: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_the_Czech_Republic/cs#Extern.C3.AD_odkazy](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_the_Czech_Republic/cs#Extern.C3.AD_odkazy)
- Fagan, P., & Churchill, A. (2012). *The Effects of Divorce on Children*. Marriage & Religion Research Institute. Získáno 11. 4 2020, z <https://www.frc.org/EF/EF12A22.pdf>
- Finch, J., & Mason, J. (1990). Divorce, Remarriage and Family Obligations. *Sociological Review* 38, 231-234.
- Fonseca, M. (1966). *Counseling for Marital Happiness*. Bombay: Manaktalas.

- Fučík, P. (2008). Rozvod a změny sňatkových reprodukčních strategií. *Data a výzkum - SDA Info 2008, Vol. 2, No. 2*, stránky 91-107.
- Fučík, P. (2016). *Genderové aspekty rozvodovosti. Co může studium rozvodu nabídnout teoreticky zaměřené sociologii rodiny?* Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Gerstel, N. (1987). Divorce and Stigma Vol. 34, No. 2. *Social Problems*, 172-186.
- Giddens, A. (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.
- Glick, P., & Carter, H. (1970). *Marriage and divorce: A social and economic study*. Harvard U. Press.
- Goode, W. (1956). *Women in Divorce*. New York: Free Press.
- Goode, W. (1962). Marital Satisfaction and Instability: A Cross-Cultural Class Analysis of Divorce Rates. *International Social Science Journal 14 (3)*, stránky 507-526.
- Gove, W. (1972). Sex, Marital Status and Suicide. *Journal of Health and Social Behavior 13(2)*, stránky 204-213.
- Halem, C. (1980). *Divorce reform*. New York: Free Press.
- Hamplová, D., Fialová, L., Kučera, M., & Vymětalová, S. (2000). *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha : Sociologické nakladatelství SLON.
- Härkönen, J. (2014). Divorce: Trends, patterns, causes, consequences. V J. Treas, J. Scott, & M. Richards, *The Wiley-Blackwell Companion to the Sociology of Families* (stránky 303-322). Wiley-Blackwell.
- Hawkins, D., & Booth, A. (2005). Unhappily Ever After: Effects of Long-Term, Low-Quality Marriages on Well-Being. *Social Forces, Volume 84, Issue 1*, stránky 451-571. Získáno 10. 4 2020, z <https://academic.oup.com/sf/article-abstract/84/1/451/2235003?redirectedFrom=fulltext>
- Chiriboga, D., Kitson, G., & Holmes, W. (1993). Portrait of Divorce: Adjustment to Marital Breakdown. *Journal of Marriage and Family 55(2)*, str. 515.
- Chorvát, I. (2009). Krehké vztáhy? Poznámky k premenám intimity. *Sociální studia Vol 6, No 4*, stránky 25-42.
- Jacobson, G. (1983). *The Multiple Crises Of Marital Separation And Divorce*. New York: Grune & Stratton.
- Jánský, P., Pertold, F., & Šatava, j. (2016). *Rozvody a příjmy žen v České republice: první zjištění v České republice na základě individuálních dat*. Získáno 3. 2 2020, z Národohospodářský ústav AV ČR: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_9_2016_Rozvody_a_prijmy_zen/mobile/index.html

- Kaa, D. v. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin* 42, stránky 1-59. Získáno 3. 5 2019, z <https://estvitalesydemografia.files.wordpress.com/2013/04/europec2b4s-second-demographic-transition.pdf>
- Kalibová, K. (2005). *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum.
- Kalmijn, M. (2005). The Effects of Divorce on Men's Employment and Social Security Histories. *European Journal of Population* 21(4), stránky 347-366.
- Kalmijn, M., & Groenou, M. B. (2005). Differential effects of divorce on social integration. *Journal of Social and Personal Relationships Vol. 22(4)*, 455-476. Získáno 23. 4 2020, z <https://www.matthijskalmijn.nl/onewebmedia/Kalmijn%20Broese%20-%20JSPR%20-%20Divorce%20and%20social%20integration.pdf>
- Kalmijn, M., & Monden, C. (2006). Are the Negative Effects of Divorce on Well-Being Dependent on Marital Quality? *Journal of Marriage and Family* 68(5), 1197-1213. Získáno 12. 4 2020, z <https://matthijskalmijn.nl/onewebmedia/Kalmijn%20Monden%20-%20JMF%20-%20How%20marital%20quality%20moderates%20divorce%20effects.pdf>
- Kalmijn, M., & Uunk, W. (2007). Regional Value Differences in Europe and the Social Consequences of Divorce: A test of the stigmatization hypothesis. *Social Science Research*, stránky 447-468.
- Kanowitz, L. (1969). *Women and the Law: The Unfinished Revolution*. University of New Mexico Press.
- Kladivo, P. (2013). *Základy statistiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kouřilová, S. (2011). Jedinec v meziskupinových vztazích: Od sociální kategorizace k předsudkům. *Československá psychologie 2011*. Získáno 7. 4 2020, z http://psu-brno.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/humansci/psu-brno/people-contacts/cv/graf/reprints/JEDINEC_V_MEZISKUPINOVCH_VZTAZCH.pdf
- Koželová, P. (2012). *Dopady rozvodu na životní úroveň*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- Küçükşen, K. (2016). Being a divorced woman in patriarchal society: Example of Konya. *The Journal of International Social Research* 9(44), 826-833.
- Leopold, T. (2018). Gender Differences in the Consequences of Divorce: A Study of Multiple Outcomes. *Demography* 55, stránky 769-797.
- Linderová, I., Scholz, P., & Munduch, M. (2016). *ÚVOD DO METODIKY VÝZKUMU*. VYSOKÁ ŠKOLA POLYTECHNICKÁ JIHLAVA.

- Malekian, M. (2016). To Compare the Traditional and Modern marriage. *International Journal of Advanced Biotechnology and Research* 7(1), stránky 233-238.
- McDermott, R., Fowler, J., & Christakis, N. (2009). Breaking Up is Hard to Do, Unless Everyone Else is Doing it Too: Social Network Effects on Divorce in a Longitudinal Sample. *Social Forces* 92(2), 491-519. Získáno 6. 5 2019, z <https://academic.oup.com/sf/article-abstract/92/2/491/2235848>
- Mcmanus, P., & DiPrete, T. (2001). Losers and Winners: The Financial Consequences of Separation and Divorce for Men. *American Sociological Review* 66 (2), stránky 246-268. Získáno 10. 4 2020, z https://www.researchgate.net/publication/246727336_Losers_and_Winners_The_Financial_Consequences_of_Separation_and_Divorce_for_Men
- McManus, P., & DiPrete, T. (2001). Losers and Winners: The financial consequences of separation and divorce for men. *American Sociological Review*, stránky 246-268.
- Miller, J., & Davis, D. (1997). Poverty History, Marital History, and Quality of Children's Home Environments. *Journal of Marriage and Family* 59 , stránky 996-1007.
- Moravcová, L. (2012). *Sociálně psychologické důsledky rozvodu manželství (komparace z aspektu pohlaví)*. Získáno 3. 5 2020, z [digilib.k.utb.cz: http://hdl.handle.net/10563/18895](http://hdl.handle.net/10563/18895)
- Možný, I. (1999). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Možný, I. (2008). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Nakonezny, P., Shull, R., & Rodgers, J. (1995). The Effect of No-Fault Divorce Law on the Divorce Rate Across the 50 States and Its Relation to Income, Education, and Religiosity. *Journal of Marriage and Family* 57(2), stránky 477-488. Získáno 2. 3 2020, z <https://www.jstor.org/stable/353700?seq=1>
- Nešpor, Z. (2020). *Rozvodovost*. Získáno 15. 9 2019, z Sociologická encyklopedie: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Rozvodovost>
- Opp, K.-D. (1982). The Evolutionary Emergence of Norms. *British Journal of Social Psychology* 21(2), 139–149. Získáno 5. 3 2019, z <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1982.tb00522.x>
- Otten, S., & Moskowitz, G. (2000). Evidence for Implicit Evaluative In-Group Bias: Affect-Biased Spontaneous Trait Inference in a Minimal Group Paradigm. *Journal of Experimental Social Psychology* 36(1), stránky 77-89.

- Parsons, T. (1955). *The American family: its relations to personality and to the social structure, in family, socialization and interaction process*. New York: The Free Press.
- Plaňava, I. (2000). *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk.
- Rahman, M. (2007). Causes and Social Effects of Divorce among the Muslim Community: A regional study. *An Unpublished Research Report, Department of Social Work*.
- Rahman, M., Giedraitis, V., & Akhtar, T. (2013). The Social Sanction of Divorce: Who Ultimately Pay the Social Costs of Its Adverse Effects? *Sociology and Anthropology 1(1)*, stránky 26-33.
- Roeper, T., & Bennett, N. (2013). *The Evolving Economic Consequences of Divorce*. CUNY Institute for Demographic Research. Získáno 13. 4 2020, z <https://paa2014.princeton.edu/papers/142738>
- Rojíček, M. (2018). *Svateb přibývá*. Získáno 25. 11 2019, z Český statistický úřad: <https://www.czso.cz/csu/czso/svateb-pribyva>
- Rosenfeld, M. (2018). Who wants the Breakup? V D. Alwin, D. Felmler, & D. Kreager, *Social Networks and the Life Course* (stránky 221-243). Springer.
- Rossi, A., & Rossi, P. (1990). *Of Human Bonding: Parent-Child Relations Across the Life*. New York: Aldine de Gruyter.
- Rudman, L. (2004). Gender Differences in Automatic In-Group Bias: Why Do Women Like Women More Than Men Like Men? *Journal of Personality and Social Psychology 87(4)*, stránky 494-509.
- Spanier, G., & Thompson, L. (1984). *Parting: The Aftermath of Separation and Divorce*. SAGE Publications, Inc.
- Šatava, J., & Jánký, P. (2015). Ekonomické důsledky rozvodu pro oba manžele v České republice: Nákladné rozvody pro ženy a muže? *Národohospodářský ústav AV ČR, v. v. i.*
- Špatenková, N. (2006). *Jak řeší rodinné krize moderní žena*. Grada.
- Umberson, D., & Williams, C. (1993). Divorced fathers: Parental role strain and psychological distress. *Journal of Family Issues, 14(3)*, 378-400.
- Uunk, W. (2004). The Economic Consequences of Divorce for Women in the European Union: The Impact of Welfare State Arrangements. *European Journal of Population 20*, stránky 251-285.
- Vágnerová, M. (1999). *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum.
- Večeřa, M., & Urbanová, M. (2006). *Sociologie práva*. Aleš Čeněk.

- Vojtíšek, P. (2012). *Výzkumné metody*. Praha: Vyšší odborná škola sociálně právní.
- Wallerstein, J., & Kelly, J. (1980). *Surviving the break-up: How children and parents cope with divorce*. New York: Basic Books.
- Weitzman, L. (1990). The Divorce Revolution: The Unexpected Social and Economic Consequences for Women and Children in America. *Gender and Society* 4(1), stránky 105-108.
- Zákon č. 89/2012 Sb.* (2012). Wolters Kluwer .